

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

(підпис) **Андрій
МУЗИЧЕНКО**

(підпис) **Вікторія
БАЙДАЛА**

" ____ " _____ 2025 р.

" ____ " _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему
**«Економічна ефективність виробництва продукції
рослинництва»**

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

(підпис)

Тетяна ГУЦУЛ

**Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи**
д.е.н., професор

(підпис)

Тетяна МІРЗОЄВА

Виконала

(підпис)

Дар'я БРАГАР

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки
д.е.н., проф. _____ **Вікторія БАЙДАЛА**
" ____ " _____ 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ**

Брагар Дар'ї Андріївни
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 Економіка**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від **16 жовтня 2024р. №1853 «С»**

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: наукові публікації, статистичні дані Державної служби статистики України, річні звіти підприємства ФГ «БРАВО»

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- 1) теоретико-методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в рослинництві
- 2) аналіз економічної ефективності виробництва продукції рослинництва
- 3) шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Перелік графічного матеріалу: рисунки, схеми, таблиці.

Дата видачі завдання " ____ " _____ 2024 р.

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

Тетяна МІРЗОЄВА

Завдання прийняла до виконання

Дар'я БРАГАР

РЕФЕРАТ

Виробництво продукції рослинництва виступає основою продовольчої безпеки України і важливим джерелом експортної виручки. В умовах кліматичних змін і погодних ризиків, високої волатильності цін на світових ринках, зростання собівартості матеріально-технічних ресурсів, необхідності впровадження ресурсозберігаючих і точних технологій конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, особливої гостроти набуває питання підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. Дослідження економічної ефективності дозволяє виявити резерви зниження собівартості, підвищення рентабельності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, що особливо актуально в умовах воєнного стану, порушення логістичних ланцюгів і необхідності швидкого відновлення економіки аграрного сектору після війни.

Мета магістерської кваліфікаційної роботи – обґрунтувати можливі напрямки підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в умовах сучасних ризиків.

Об'єктом дослідження є економічні процеси виробництва та реалізації продукції рослинництва у ФГ «БРАВО» Баштанського району Миколаївської області.

Предметом дослідження є система економічних показників, які характеризують рівень і динаміку економічної ефективності виробництва продукції рослинництва, а також фактори, що впливають на їх формування.

Ключові слова: економічна ефективність, продукція рослинництва, фермерське господарство, виробництво, мінімізація ризиків, прибуток.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури (58 найменувань). Викладена на 77 сторінках комп'ютерного тексту, містить 39 таблиць, 12 рисунків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА В РОСЛИННИЦТВІ	8
1.1 Сутність категорії економічна ефективність виробництва.....	8
1.2 Роль і значення виробництва продукції рослинництва.....	13
1.3 Ризики виробництва рослинницької продукції в контексті необхідності забезпечення економічної ефективності.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	22
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	22
2.2 Аналіз економічної ефективності виробництва рослинницької продукції	31
2.3 Оцінка результатів діяльності фермерського господарства	43
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	54
3.1 Перспективні напрямки розвитку виробництва продукції рослинництва	54
3.2 Мінімізація ризиків виробництва продукції рослинництва як інструмент підвищення його економічної ефективності	60
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Сільське господарство, а саме галузь рослинництва відіграє ключову в забезпеченні продовольчої безпеки України. Жорстка конкурентна боротьба на агропродовольчому ринку вимагає від сільськогосподарських підприємств підвищення рівня ефективності виробничої діяльності, поліпшення споживчих якостей продукції та послуг. Підвищення рівня ефективності виробництва рослинницької продукції є найважливішим завданням, від вирішення якого залежить забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, насичення ринку власною сільськогосподарською продукцією.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є обґрунтувати можливі напрямки підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в умовах сучасних ризиків.

Об'єктом дослідження економічні процеси виробництва та реалізації продукції рослинництва у ФГ «БРАВО» Баштанського району Миколаївської області.

Предметом дослідження є система економічних показників, які характеризують рівень і динаміку економічної ефективності виробництва продукції рослинництва, а також фактори, що впливають на їх формування.

Для досягнення поставленої мети були поставлені та досягнуті такі завдання:

- досліджено сутність категорії економічна ефективність виробництва;
- розкрито роль і значення виробництва продукції рослинництва;
- розглянуто ризики виробництва рослинницької продукції в контексті необхідності забезпечення економічної ефективності;
- представлено організаційно-економічну характеристику підприємства;
- проаналізовано економічну ефективність виробництва рослинницької продукції;
- виконано оцінку результатів діяльності фермерського господарства;
- обґрунтовано перспективні напрямки розвитку виробництва продукції рослинництва;

- визначено шляхи мінімізації ризиків виробництва продукції рослинництва як інструменту підвищення його економічної ефективності.

Наукова новизна виконаного дослідження полягає у виявленні резервів підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в розрізі конкретного підприємства і розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації виробничих процесів і зростання прибутковості.

Методи дослідження, що були застосовані для вирішення поставлених завдань у магістерській кваліфікаційній роботі: наукового узагальнення, системний і комплексний аналіз, абстрактно-логічний, економіко-статистичний аналіз, факторний і кореляційно-регресивний аналіз, математичного моделювання, рядів динаміки, метод ланцюгових підстановок і інші.

Інформаційною базою дослідження були матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики України, наукові публікації, праці вітчизняних і зарубіжних науковців, фінансово-економічна звітність ФГ «БРАВО» Баштанського району, Миколаївської області.

За результатами виконаного дослідження було опубліковано тези:

Брагар Д.А. Щодо економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Економічні дні – 2025: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. 554 с. С. 234-236.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА В РОСЛИННИЦТВІ

1.1 Сутність категорії економічна ефективність виробництва

Господарська діяльність – складний і багатофакторний процес, який здійснюється під впливом зовнішніх чинників, спрямований на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру і передбачає досягнення певного рівня ефективності. У сучасній літературі термін ефективність застосовується в різних галузях господарської діяльності, зокрема й в економіці, де ефективність займає провідну роль серед актуальних питань економічної науки. Вивчення даної категорії доволі часто розглядається в наукових працях економістів. Загальне визначення категорії ефективність є достатньо широким і застосовується в різних сферах національної економіки, зокрема і в галузі рослинництва. Ефективність виробництва є найважливішою узагальнюючою категорією, яка характеризує результативність виробництва, вона відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами.

Мочерний С.В. трактував категорію ефективність «як здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат» [52].

Сутність категорії економічна ефективність виробництва тісно пов'язана з поняттям – економічний ефект. Зокрема термін «ефект» означає отриманий результат у різних формах вияву від здійснення певного виду діяльності. Ефективність – результативність процесу, здатність досягати бажаного результату, задіяючи при цьому найменшу кількість ресурсів. Економічна ефективність – це досягнення найбільших результатів за

мінімальних витрат живої та уречевленої праці. У рамках дослідження було розглянуто визначення терміну «ефективність» різними авторами (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи щодо трактування категорії «ефективність»

Автор	Поняття
Іванієнко В. В., Ковальов В.В., Волкова О.М.	Економічна ефективність – це умовний показник, який дозволяє порівняти отриманий ефект із витратами чи ресурсами, які були задіяні для досягнення цього ефекту
Сурмін Ю. П.	Ефективність – показник успішності діяльності системи для досягнення поставлених цілей
Нусінов В. Я., Турило А. М., Темченко А. Г.	Економічна ефективність – це результативність, тобто ефект який отримує суспільство, підприємство або конкретна людина на одиницю використаних ресурсів
Лямець В. І., Тевяшев А. Д.	Ефективність – це не лише властивість процесу, що характеризується в її здатності зумовлювати певний ефект, а дієвість здатності, або інакше кажучи результативність, що співвіднесена з ресурсними затратами
Устенко О. Л.	Ефективність – це комбіноване вираження кінцевих результатів застосування засобів виробництва та трудових ресурсів за певний період часу
Падерін І.Д.	Сутність категорії ефективність полягає в економії питомих затрат на виробництво
Друкер П. Ф.	Ефективність – це кінцевий результат того, що «правильно створюються потрібні речі»
Черевко Г.В., Горбонос Ф.В.	Ефективність – це дієвість витрат, які були вкладені в певну діяльність, з метою отримання бажаного результату

Джерело: складено автором на основі [3, 35, 54].

Наведені вище результати досліджень різних науковців свідчать про наявність дискусії щодо трактування сутності категорії «ефективність». У свою чергу, Сурмін Ю.П. вважає, що ефективність – це критерій успішності діяльності системи для досягнення поставлених цілей; Черевко Г.В. та Горбонос Ф.В. трактують цю категорію як співвідношення ефекту будь-якої діяльності до витрат, які були понесені на його досягнення. Такі автори, як Нусінов В.Я., Турило А.М., Темченко А.Г., Устенко О.Л., Тевяшев А.Д. та Друкер П.Ф. пояснюють це поняття як досягнення певного ефекту.

Економічна ефективність виробництва є багатофакторною економічною категорією, яка містить у собі кількісні та якісні характеристики кожного їх

етапу процесу виробництва. Вона відображає відношення величини виготовлених товарів і послуг до сукупних витрат [54]. Економічна ефективність є важливим критерієм оцінювання заходів, які здійснюються в сільському господарстві, та пов'язана зі збільшенням виробництва споживчих вартостей на основі підвищення продуктивності праці і раціонального використання виробничих ресурсів [23].

Ефективність діяльності аграрних підприємств тісно пов'язана з взаємодією факторів двох середовищ: внутрішнього та зовнішнього. Зовнішнє середовище підприємства – це ті умови та фактори, які напряму не залежать від самого підприємства, існують незалежно від нього, проте мають вагомий та безпосередній вплив на діяльність підприємств. Також вагомий вплив має внутрішнє середовище підприємства. Воно характеризується змінними факторами, які існують безпосередньо всередині підприємства, до них належать: цілі, структура, завдання, технології та персонал підприємства [44].

Для підвищення економічної ефективності виробництва рослинницької продукції в Україні є необхідні умови: передова техніка та новітні технології, науковий потенціал, трудові та земельні ресурси, кваліфіковані кадри фахівців. Проте є чинники, які перешкоджають підвищенню економічної ефективності підприємств, до них належать: постійні реформи агропромислового комплексу, відсутність чіткої державної політики розвитку та належна підтримка аграрних підприємств.

Методи оцінки економічної ефективності виробництва в підприємницьких організаціях аграрної сфери розробляються та вдосконалюються тривалий час.

Основні питання методології оцінювання економічної ефективності виробництва стосуються вибору відповідного критерію та економічних показників. Критерій висвітлює принцип оцінки економічної ефективності виробництва та узагальнює інформацію, що передається показниками. Показники являють собою числове вираження рівнів економічної ефективності або темпів її зміни в динаміці.

Загалом економічну ефективність (Е) можна представити у вигляді співвідношення ефекту (результату – Р) до витрат виробничих ресурсів (В).

$$E = P/V \quad (1.1)$$

Тоді критерій економічної ефективності можна виразити формулою:

$$E = \frac{E \rightarrow \max}{B \rightarrow \min} \quad (1.2)$$

де e – критерій економічної ефективності, E – економічний результат (ефект), B – витрати на досягнення ефекту.

Критерієм економічної ефективності на рівні сільськогосподарського господарства є збільшення економічного ефекту шляхом мінімізації витрат або максимізації прибутку.

Економічна ефективність виробництва агропромислової продукції характеризується економічними показниками, кожен із яких відображає кількісну і якісну характеристику економічних процесів. За характеристикою економічні показники поділяються на натуральні та вартісні, кількісні та якісні, абсолютні та відносні. Натуральні показники обчислюються у фізичних одиницях виміру, а вартісні – у грошовому виразі. Кількісні показники відображають розмір, пов'язаний із виміром величини сукупності об'єктів. Натомість якісні показники описують рівень розвитку процесу, його якісні особливості та характеристики. Абсолютні показники розраховуються в грошових і натуральних вимірах. Відносні показники характеризуються співвідношенням абсолютних показників і визначаються у відсотках та коефіцієнтах.

Економічну ефективність виробництва рослинницької продукції характеризують такі показники, як обсяг валової продукції та окремі її види на душу населення.

Оцінка економічної ефективності виробництва продукції для аграрних підприємств здійснюється шляхом визначення (табл. 1.1):

- вартості валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 1 грн виробничих витрат;

Таблиця 1.2

Критерії та показники ефективності діяльності підприємства

№	Критерії та показники	Роль показника в оцінці	Методика розрахунку
1. Показники ефективності виробничої діяльності підприємства			
1.1	Урожайність	Показує середній збір того чи іншого виду продукції з одиниці площі	$y = \frac{\text{Валовий збір}}{\text{Площа посіву}}$
1.2	Показник витрат на одиницю продукції	Відображає ефективність витрат при випуску продукції	$B = \frac{\text{Валові витрати}}{\text{Обсяг випуску продукції}}$
1.3	Показник продуктивності праці	Відображає ступінь організації виробництва та використання робочої сили	$= \frac{\text{П}}{\text{Обсяг випуску продукції}} = \text{середньосписочна чисельність}$
1.4	Повна собівартість одиниці продукції	Відображає загальні витрати понесені на виробництво та реалізацію продукції.	$= \frac{\text{Пс}}{\text{кількість реалізованої продукції}}$
1.5	Валовий прибуток	показує ефективність виробничих процесів	$\text{П} = \text{Вартість реалізованої продукції} - \text{собівартість реалізованої продукції}$
1.6	Рентабельність продукції	Характеризує ступінь прибутковості продукції	$P = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Собівартість продукції}}$
2. Показники ефективності використання основного капіталу			
2.1	Капіталовіддача	Характеризує ефективність використання основного капіталу	$K_B = \frac{\text{вартість випущеної продукції}}{\text{середньорічна вартість основного капіталу}}$
2.2	Капіталомісткість	Характеризує ефективність використання основного капіталу	$K_M = \frac{\text{середньорічна вартість основного капіталу}}{\text{вартість випущеної продукції}}$
2.3	Капіталозабезпеченість	Ступінь насиченості виробничого процесу основним капіталом	$K_3 = \frac{\text{Вартість основного капіталу}}{\text{заг. площу сг угідь}}$
2.4	Капіталоозброєність	Оцінює технічну базу праці, є важливим фактором зростання продуктивності праці	$K_0 = \frac{\text{вартість основного капіталу}}{\text{кількість працівників}}$
2.5	Норма прибутку	Показує частку прибутку, отриманого на одиницю вартості основного капіталу	$\text{Нп} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{вартість основного капіталу} + \text{вартість оборотного капіталу}} \times 100\%$
2.6	Рентабельність основного капіталу	Оцінює, наскільки ефективно підприємство використовує активи для отримання прибутку	$\text{Нп} = \left(\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{вартість основного капіталу}} \right) \times 100\%$

Джерело: складено автором на основі [14, 42].

- розміру валового доходу, чистого доходу та прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь, на 1 середньорічного працівника, 1 люд.-год., на 1 грн витрат виробництва;
- норми прибутку та рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Наведена вище система показників характеризує економічну ефективність виробництва продукції рослинництва.

Система показників для обчислення економічної ефективності виробництва окремих видів продукції рослинництва: урожайність (ц); затрати праці на 1 ц продукції (люд.-год.); собівартість 1 ц продукції; ціна реалізації 1 ц продукції; прибуток, розрахований на 1 ц продукції; рівень рентабельності виробництва окремого виду продукції [42]. Кожна наведена вище група показників має різний ступінь важливості для розрахунку економічної ефективності діяльності підприємства.

Кожна методика враховує лише певну частину тих критеріїв, від яких залежить економічна ефективність виробництва продукції. У сучасних умовах доцільним є застосування комплексного методу обчислення, проте він потребує подальшого вдосконалення та врахування додаткових критеріїв.

1.2 Роль і значення виробництва продукції рослинництва

Агровиробництво є важливим сектором в економіці будь-якої країни та одним із головних бюджетоутворюючих елементів національної економіки в цілому. За стандартними макроекономічними критеріями, його питома вага у структурі національного господарства перебуває на високому рівні.

Економіка країни в цілому значною мірою залежить від рівня розвитку аграрного сектору. Наразі економіка України потребує подальшого розвитку аграрного сектора для того, щоб забезпечити продовольчу безпеку та підвищити конкурентоспроможність продукції на глобальному та внутрішньому ринках. Тому проблема підвищення рівня ефективності

агровиробництва загалом і виробництва продукції галузі рослинництва, зокрема, залишається актуальною.

Рівень розвитку національної економіки України значною мірою залежить від ефективного використання внутрішнього потенціалу природних ресурсів та агропромислового комплексу. У нинішніх умовах ключовими завданнями АПК є нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва, стабільне забезпечення населення продовольством та сільськогосподарською сировиною для переробних підприємств, а також координація дій всіх галузей АПК для досягнення високих кінцевих результатів господарювання у ринковому середовищі [47].

У сучасних умовах проблема продовольчої безпеки стає критичною, оскільки її ігнорування ускладнює вирішення інших важливих економічних та соціальних питань. Особливо вагомим є вплив кліматичних змін, адже прогнозується, що вони призведуть до зниження урожайності ключових сільськогосподарських культур [27].

Рослинництво є провідною галуззю сільського господарства, продукція галузі формує більшу частину валового аграрного виробництва. Разом із тісно пов'язаним кормовиробництвом, воно займає близько 93% орних земель країни, причому до 30% цієї площі призначено для вирощування кормових культур. Тому галузь рослинництва має вагомий вплив на розвиток решти галузей, зокрема тваринництва, так як слугує кормовою базою. У галузях легкої та харчової промисловості продукція рослинництва використовується як сировина. У сучасній структурі валового виробництва продукції сільського господарства в Україні на рослинництво загалом припадає близько 55%. З огляду на це, ефективність аграрного комплексу прямо залежить від узгодженого розвитку рослинництва, тваринництва та кормовиробництва.

Важливу роль галузь рослинництва відіграє в підвищенні родючості ґрунтів, зростанні виробництва зерна, кормів і іншої продукції за рахунок використання зональних науково обґрунтованих систем землеробства. Пріоритетними завданнями галузі рослинництва на сучасному етапі є:

- виробництво якісної екологічно чистої продукції з мінімальними енергетичними й трудовими витратами при максимальному виході її з одиниці площі;
- єдність інтенсивного виробництва рослинницької продукції з комплексом агротехнічних, агрохімічних і меліоративних заходів для зберігання й відновлення родючості ґрунту;
- своєчасна й ефективна сортозміна польових культур і раціональне розміщення їх у сівозміні;
- виробництво продукції рослинництва на базі сучасної, досконалої й високопродуктивної сільськогосподарської техніки й високоефективної її експлуатації;
- боротьба з втратами врожаю під час вирощування, збору й перевезення;
- дбайливе й високоефективне використання добрив, води для зрошення, засобів захисту рослин [40].

Процес виробництва продукції рослинництва базується на принципі взаємодії трьох факторів: робочої сили, засобів і предметів праці. Результативність виробництва тісно залежить від рівня ефективності такої взаємодії і напряду від впливу багатьох зовнішніх чинників (погодно-кліматичні умови, економічні, правові, соціальні, екологічні аспекти господарювання тощо) [2].

Різноманіття ґрунтового-кліматичних зон України – зумовлене відмінностями у ґрунтовому покриві, кількості тепла та опадів, а також умовах перезимівлі – диктує необхідність адаптації сільськогосподарського виробництва. При розміщенні культур у системі землекористування критично важливо брати до уваги їхні екологічні та біологічні вимоги.

Непередбачувані погодні умови в Україні останніми роками призвели до необхідності розробки нових підходів в аграрному секторі. Ці підходи мають на меті компенсувати втрати, викликані недотриманням врожаю традиційних

для країни культур. У довоєнний період в аграрному секторі України сформувалися сприятливі економічні передумови для галузі рослинництва. Зокрема, технологічна модернізація виробництва забезпечила позитивну динаміку зростання загального обсягу продукції рослинництва.

Рослинництво відіграє ключову роль у формуванні всієї системи аграрного виробництва сільськогосподарських підприємств. Підприємства збільшують свою частку в загальному виробництві продукції рослинництва, яка вже становить 71,2%. Паралельно з загальним зростанням кількості виробників, особливо виділяються малі сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, для яких характерна чітка спеціалізація саме на рослинництві.

Розглянемо детальніше ключову роль зернових культур в українському агробізнесі. Згідно з даними Державної служби статистики до повномасштабного вторгнення, зростання виробництва зерна послідовно зміцнювало позиції України як провідного гравця на глобальному ринку. Виробництво зернових займає одне з пріоритетних місць серед інших галузей рослинництва. Ресурсний потенціал зерновиробництва має важливе значення для національної економіки країни. Підвищення рівня ефективності зерновиробництва є важливим завданням, від вирішення якого залежить забезпечення належного рівня продовольчої безпеки країни та насичення ринку власною сільськогосподарською продукцією.

За даними Державної служби статистики України, у 2024 р. загальний обсяг виробництва зернових і зернобобових склав 56,2 млн тонн. Найбільше зібрано кукурудзи (48% або 26,9 млн тонн) і пшениці (40% або 22,4 млн тонн). Серед провідних областей за валовими зборами зернових культур є Чернігівська, Одеська та Вінницька [32].

Військовий стан значно ускладнює підтримку високої технологічної ефективності виробництва продукції рослинництва в більшості аграрних підприємств. Водночас, регіони, які не зазнали прямого впливу бойових дій,

продовжують успішно працювати. Ці підприємства зберігають свій виробничий потенціал, що є запорукою їхньої подальшої ефективної роботи.

Отже, галузь рослинництва відіграє визначальну роль в аграрному секторі України, що має безпосередній вплив на економіку країни в цілому та її продовольчу безпеку. Ця галузь є досить динамічною та охоплює широкий сектор проблем, пов'язаних із раціональним використанням ресурсів, зменшенням витрат і збільшенням прибутків. Рослинництво виступає основою для забезпечення населення продуктами харчування, формує кормову базу для тваринництва і постачає критично важливу сировину для переробної та легкої промисловості, а також підтримує високий експортний потенціал країни на світовому ринку зерна та олійних культур.

1.3 Ризики виробництва рослинницької продукції в контексті необхідності забезпечення економічної ефективності

Аграрні підприємства мають вагомий вплив на розвиток економіки через забезпечення населення продуктами харчування, створенням нових робочих місць, а також сприяння розвитку сільських територій. У сучасних умовах ризик притаманний будь-якій сфері господарської діяльності, тому й аграрний сектор не є винятком. Це спричинено багатьма чинниками, які впливають на позитивний результат рішень, які приймаються в процесі господарської діяльності. Високий рівень невизначеності, залежність від природних факторів, сезонність виробництва, суттєві капіталовкладення – всі ці чинники роблять агропідприємства чутливими до різноманітних ризиків.

Сутність категорії «ризик» є багатогранною, тому в науковій літературі трактуються різні її похідні залежно від галузі застосування. Ризик – ймовірність виникнення негативних наслідків через певні дії або події. Ризик – це невизначеність, що пов'язана з настанням будь-якої події чи її наслідками. Ризик в аграрній сфері – це ймовірність виникнення несприятливих подій, які в подальшому можуть призвести до втрат урожаю, фінансових збитків і інших негативних наслідків [15].

Ризики в діяльності сільськогосподарських підприємств визначаються як імовірність того, що підприємство може втратити певну частину свого виробничого потенціалу, наявних ресурсів, отримає менший прибуток або понесе непередбачені витрати внаслідок своєї виробничої діяльності. Ризики в галузі рослинництва мають низку особливостей, які відрізняють їх серед ризиків в інших галузях економіки.

Виробництво рослинницької продукції значною мірою залежить від природних чинників, таких як погодні умови, шкідники та хвороби, які часто можуть бути непередбачуваними і спричинити значні збитки. Сутність ризику в галузі рослинництва полягає в його відмінності від інших видів підприємницьких ризиків. На відміну від більшості інших сфер діяльності, де основні види ризиків пов'язані з фінансовими коливаннями та зміною споживчого попиту, в аграрному секторі результати діяльності значною мірою визначаються сезонністю та залежністю від природних умов. Така специфічна залежність робить аграрну сферу особливо чутливою до ризиків, що можуть з'явитися несподівано та призвести до серйозних непередбачуваних наслідків. Наприклад, засуха або навпаки – надмірна волога та заморозки можуть не лише пошкодити, але й повністю знищити врожай, що може привести до суттєвих фінансових втрат. Але враховуючи те, що сонячна енергія та волога є також виробничими чинниками в рослинництві, вплив деяких природних факторів може не лише завдати збитків, а й принести додатковий прибуток. Вплив цих факторів є достатньо непередбачуваним, тому врожайність сільськогосподарських культур може суттєво змінюватись з року в рік [7].

Ще одна особливість рослинницької галузі, яка збільшує рівень ризику – це довгий період виробництва. Рішення щодо виробництва схвалюються за рік, а іноді й більше до моменту реалізації. Не виключено, що за цей час ринкова ситуація може кардинально змінитися не на користь для сільськогосподарських підприємств. Галузь рослинництва потребує значних інвестицій в землю, обладнання та техніку та інші активи, що робить сільськогосподарські підприємства вразливішими до фінансових ризиків.

Агробізнесу загалом і галузі рослинництва, зокрема, притаманна сезонність, яка зумовлює нерівномірності використання ресурсів, виробництво продукції лише в певний період, нерівномірності збуту продукції і надходження виручки від реалізації.

У ході написання магістерської роботи були виявлені основні чинники, що можуть спричиняти ризики при виробництві рослинницької продукції (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні чинники, що зумовлюють ризики в галузі рослинництва

Чинники	Характеристика
Природно-кліматичні	Є одними з найважливіших чинників, які впливають на галузь рослинництва. Вони включають несприятливі погодні умови, ерозію ґрунту, стихійні лиха, деградацію земель і інший несприятливий вплив природних і екологічних факторів.
Біологічні	Спалах захворювання рослин: вірусні, грибкові, бактеріальні й фітофторозні, та шкода заподіяна шкідниками
Економічні	Інфляція, девальвація валюти, зміни в податковому законодавстві, обмежений доступ до кредитів
Виробничі	Зміна або порушення технологій вирощування, неякісний насінневий матеріал, несправність техніки і обладнання
Ринкові	Зміна попиту і пропозиції на продукцію, нестабільність ринкових цін, загострення конкуренції або наявність недобросовісної конкуренції, зміни митного регулювання
Політичні	Зміна політичного курсу країни, зміни державної політики в аграрному секторі, воєнні дії, схвалення несприятливих законодавчих актів
Кадрові	Неефективне управління персоналом, недостатня кваліфікація виробничого персоналу, висока плинність кадрів, ризик травмування працівників

Джерело: складено автором на основі [19].

Існує безліч підходів до класифікації ризиків рослинницької галузі. Класифікація ризиків дозволяє не тільки визначити їх вид і взаємозв'язки між собою, але й полегшує процес ідентифікації конкретних загроз, що дозволяє вчасно реагувати та вжити необхідних заходів.

В аграрній сфері ризики, що впливають на виробництво продукції класифікують за певними критеріями, до яких належать: джерела виникнення, сфера діяльності, характер наслідків і ступінь їх впливу (табл. 1.4).

Важливо враховувати системний характер аграрних ризиків: вони тісно корелюють і здатні взаємно посилюватися. Наприклад, втрата врожаю через

несприятливу погоду – виробничий ризик, що переходить фінансовий, спричиняючи збитки та проблеми з платоспроможністю. Також варто зазначити, що рівень розвитку інфраструктури аграрного виробництва має вагомий вплив на виникнення ризикових ситуацій у галузі рослинництва.

Таблиця 1.4

Класифікація груп ризиків за описаними вище підходами

Підходи	Групи ризиків
За джерелом виникнення	<ul style="list-style-type: none"> • технологічні ризики (несправність техніки та обладнання) • природні ризики (вплив кліматичних умов) • економічні ризики (зміни цін на ринку) • політичні ризики (податкові зміни та зміни урядової політики)
За сферою діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • виробничі ризики (безпосередньо пов'язані з виробництвом) • фінансові ризики (кредитні, ризик ліквідності) • правові ризики (пов'язані із законодавчими змінами) • ринкові ризики (зміна попиту та пропозиції)
За характером наслідків	<ul style="list-style-type: none"> • стратегічні ризики (спричиняють довгострокові наслідки для стратегії підприємства) • операційні ризики (мають вплив на основну діяльність підприємства) • фінансові ризики (безпосередньо впливають на фінансовий стан)
За ступенем впливу	<ul style="list-style-type: none"> • високі ризики (здатні серйозно впливати на діяльність підприємства) • середні ризики (мають помірний вплив) • низькі ризики (мають мінімальний вплив)

Джерело: складено автором на основі [8].

Нині в сільському господарстві рішення досить часто приймаються фактично без належної оцінки ризиків, що є значним недоліком. Завдання управління ризиками полягає в забезпеченні прийняттого рівня впливу несприятливих факторів. Головна мета управління ризиком – знайти оптимальне для підприємства співвідношення прибутку та ризику. Необхідною передумовою для ефективної роботи з ризиком є чітка ідентифікація цілей підприємства. На основі цих цілей варто здійснювати комплексний аналіз інформації про зовнішнє середовище та внутрішні показники (фінансові, виробничі, комерційні) за всіма звітними періодами, що дозволяє робити обґрунтовані прогнози на майбутнє.

Висновки до Розділу I

Категорія «економічна ефективність» є багатогранною та виступає ключовим елементом в оцінюванні результативності діяльності підприємств. Проаналізувавши основні підходи до визначення сутності економічної ефективності, можна зазначити, що трактування даної категорії є доволі різноманітним. Категорію економічна ефективність виробництва рослинницької продукції варто трактувати як отримання максимальної кількості продукції з 1 га землі, при цьому за найменших затрат праці та витрат на одиницю продукції. Економічна ефективність виробництва є узагальнюючим показником діяльності аграрних підприємств, його вміння ефективно застосовувати фінансовий, науково-технологічний, виробничий і трудовий потенціал. Економічна ефективність сільськогосподарських підприємств залежить від багатьох факторів, якими вони керуються у своїй діяльності для досягнення високих результатів.

Вирощування рослинницької продукції є ключовим напрямком діяльності сільських господарств. Тому одним із головних загальнодержавних завдань є розробка заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва рослинницької продукції та забезпечення його подальшої стабілізації. Вирішення цих питань сприятиме зміцненню добробуту населення та підвищенню рівня продовольчої безпеки країни.

Виробництво продукції рослинництва в Україні, незважаючи на його ключову роль у національній економіці та експорті, завжди пов'язане зі значними ризиками. В умовах сьогодення ці ризики лише посилюються, ставлячи під загрозу економічну ефективність аграрних підприємств. Для забезпечення сталого розвитку та прибутковості необхідно чітко розуміти ці загрози та розробляти дієві стратегії їх мінімізації. Основними ризиками, що супроводжують виробництво продукції рослинництва є природно-кліматичні, економічні та фінансові ризики, виробничі. Варто зазначити, що значну роль у формуванні ризикових ситуацій відіграє рівень розвитку інфраструктури аграрного виробництва.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Об'єктом дослідження є фермерське господарство «БРАВО». ФГ «БРАВО» зареєстроване 08.06.2010 р. за юридичною адресою Україна, 56203, Миколаївська обл., Баштанський р-н., с-ще Березнегувате. Наразі фермерське господарство зареєстроване на території можливих бойових дій.

Метою діяльності підприємства є задоволення потреб суспільства високоякісною продукцією, товарами та послугами та реалізація на основі одержаного прибутку економічних і соціальних інтересів засновника та працівників фермерського господарства.

Основним видом діяльності є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, інший – допоміжна діяльність у рослинництві, виробництво олії та тваринних жирів, оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин.

ФГ «БРАВО» має сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування озимих і ярих культур. У підприємства є достатня кількість земельних угідь. Основними культурами, які вирощуються на полях господарства є соняшник, ярий і озимий ячмінь. Окрім цього підприємство вирощує пшеницю озиму, але в менших об'ємах.

Баштанський район територіально розташований у східній частині Миколаївської області. Територія району охоплює різноманітні ландшафти, які включають: степові рівнини, лісові масиви та водні об'єкти. Степові ландшафти переважають на більшій частині території, завдяки чому створюють ідеальні мови для сільського господарства.

Ґрунти фермерського господарства мають середню природню родючість та придатні для вирощування багатьох сільськогосподарських культур. У сільському господарстві земля – це головний засіб виробництва, без якого

неможливий сам процес агровиробництва. А для ефективного вирощування сільськогосподарських культур необхідно раціонально використовувати весь земельний потенціал для збільшення виробництва рослинницької продукції. Земельні ресурси в фермерському господарстві представлені площею ріллі, що входить до складу сільськогосподарських угідь і повністю формує їх, зокрема й загальну земельну площу. У табл. 2.1 представлено динаміку використання земельних угідь ФГ «БРАВО» Баштанського району.

Таблиця 2.1

**Сучасний стан і динаміка використання сільськогосподарських угідь
в ФГ «БРАВО»**

	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	га	%	га	%	га	%	
Усього с.-г. угідь у тому числі:	85,19	100	85,19	100	102,5	100	120,32
узяті в оренду	71,37	-	71,37	-	86,67	-	121,44
рілля	85,19	-	85,19	-	102,50	-	120,32
Коефіцієнт освоєння	-	0,95	-	0,95	-	0,98	+0,03
Коефіцієнт розораності	-	0,84	-	0,84	-	0,86	+0,02
Припадає на 1 працівника ріллі	85,19	-	42,60	-	102,50	-	120,32

Джерело: розраховано автором згідно форми № 4- СГ «Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Аналізуючи табл. 2.1, можна зробити висновок, що площа сільськогосподарських угідь фермерського господарства збільшилась на 20,3% (17,31 га) у 2024 р., порівняно з 2022 р. Збільшився коефіцієнт сільськогосподарського освоєння землі в 2024 р. порівняно з 2022 р. на 0,03%. Площа сільськогосподарських угідь зросла за рахунок збільшення площі угідь взятих в оренду у зв'язку з нарощенням темпів виробництва.

У 2022 р. найбільшу посівну площу в господарстві займали зернові та зернобобові культури (50,83%), проте в 2024 р. виявлена тенденція до збільшення посівних площ серед олійних культур – на 40,85% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура посівних площ ФГ «БРАВО»

	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	га	%	га	%	га	%	
Зернові та зернобобові	43,30	50,83	30,00	35,22	17,36	16,94	40,09
Олійні культури	41,89	49,17	55,19	64,78	59,0	57,56	140,85
Зібрана площа – всього	85,19	100	85,19	100	76,4	74,50	89,68

Джерело: розраховано автором згідно форми № 4- СГ «Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Досліджуване фермерське господарство займається виключно вирощуванням сільськогосподарських культур, оскільки площа ріллі повністю збігається з загальною площею сільськогосподарських угідь. Більш детально динаміку використання земельних угідь в ФГ «БРАВО» і динаміку посівних площ за 2022-2024 рр. наведено на рис. 2.1.

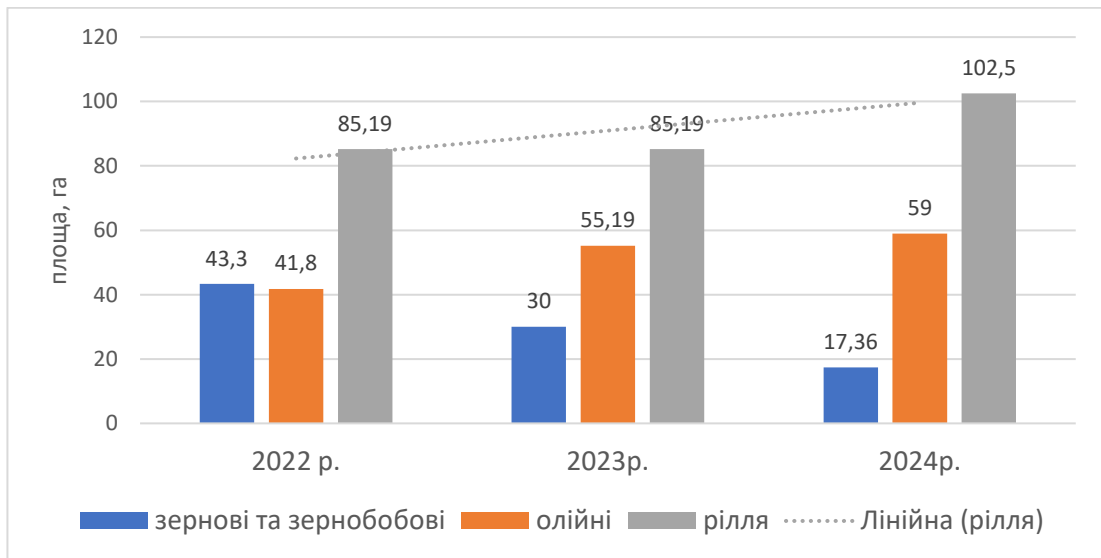

Рис. 2.1 Структура посівних площ у ФГ «БРАВО»

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи ефективність використання сільськогосподарських угідь у ФГ «БРАВО» встановили, що враховуючи збільшення площі ріллі, ефективність їх використання поступово підвищувалась, про що свідчить показник вартості валової продукції. Зокрема, вартість валової продукції збільшилась в розрахунку на 1 га ріллі в 2024 р. на 28,3%, порівняно з 2022 р. (табл. 2.3, рис. 2.2).

Таблиця 2.3

**Ефективність використання сільськогосподарських угідь у
ФГ «БРАВО»**

	Рік			2024 р. у % до 2022 р.
	2022	2023	2024	
Площа с.-г. угідь, га	85,19	85,19	102,5	120,32
Виробництво на 1 га с.-г. угідь, тис. грн:				
валової продукції	6,29	11,96	8,07	128,30
валового прибутку	-	0,12	6,60	-
Виробництво на 1 га ріллі ц:				
зернових	5,17	7,75	5,76	111,41
олійних	1,96	4,63	2,88	146,94

Джерело: розраховано автором згідно форми № 4-СГ «Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур» та Форма № 21 «Звіт про реалізацію продукції сільського господарства» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Для досягнення конкурентних переваг у сучасних умовах визначальним чинником є трудові ресурси. У країнах із розвиненою ринковою економікою інтелектуальний капітал персоналу є важливою складовою для розвитку економічної системи, оскільки цей елемент безпосередньо впливає на якість виробленої продукції.

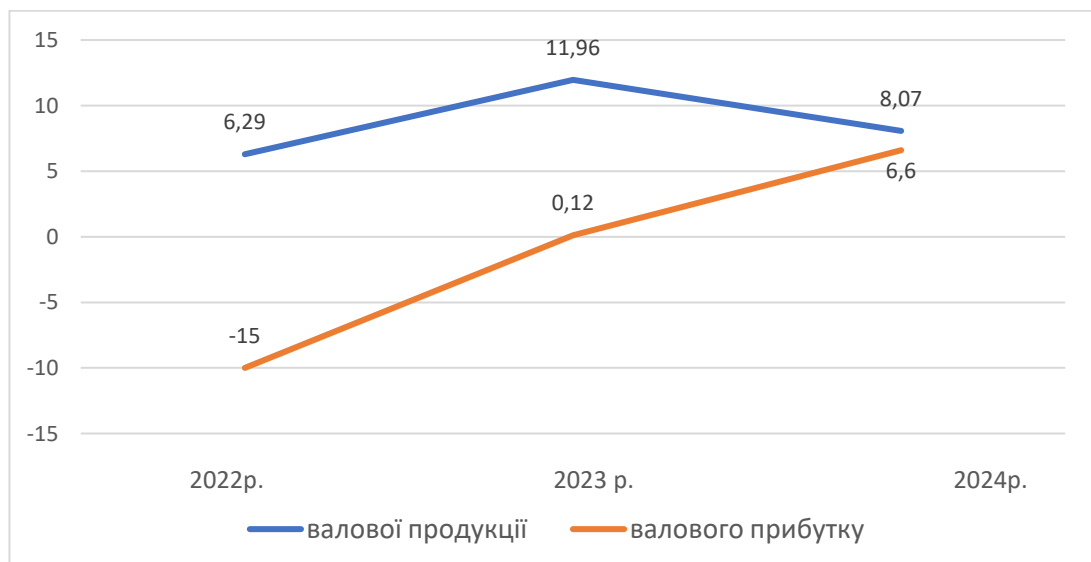

Рис. 2.2 Виробництво на 1 га ріллі валової продукції та валового прибутку, тис. грн

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Одним із факторів аналізу результативності підприємства є оцінка стану та використання трудових ресурсів в фермерському господарстві, як одного з важливих ресурсів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Трудові ресурси ФГ «БРАВО» та їх використання

Культури	Роки			2024 р. у % до 2022 р.
	2022	2023	2024	
Кількість працівників, осіб	1	2	1	-
Вартість валової продукції, тис. грн	536,0	1019,1	827,5	154,4
Продуктивність праці, тис. грн	536,0	509,5	827,5	154,4
Дохід усього, тис. грн	65,0	65,0	890,0	1369,2
Дохід на 1 працівника, тис. грн	65,0	32,5	890,0	1369,2

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Аналіз чисельності трудових ресурсів підприємства свідчить, що протягом аналізованого періоду кількість працівників практично залишалася незмінною, відбулось зменшення на 1 людину в 2024 р. порівняно з 2023 р. Для виконання разової польової роботи в підприємстві залучаються сезонні працівники. Аналіз продуктивності праці свідчить, що в 2024 р. порівняно з 2022 р. вона збільшилась на 54,4%. Відбулось збільшення доходу з розрахунку на 1 працівника за рахунок збільшення загального доходу фермерського господарства.

Важливою складовою економіки будь-якого підприємства є забезпеченість його власним капіталом, а також ефективність його використання. Власний капітал показує частку майна підприємства, створену завдяки інвестиціям власників та його накопиченим прибуткам (табл. 2.5).

Дані табл. 2.5 свідчать, що власний капітал підприємства складається зі статутного, додаткового капіталів і нерозподіленого прибутку. Статутний капітал відображає задокументовану в установчих документах суму внесків від власників на старті діяльності підприємства. Виявили збільшення розміру власного капіталу на 1115,1 тис. грн в 2024 р. порівняно з 2022 р.

Таблиця 2.5

Забезпеченість ФГ «БРАВО» власним капіталом, 2022-2024 рр.

Складові власного капіталу	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+,-) 2024-2022рр
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
Статутний капітал	200,0	63,7	200,0	80,0	200,0	13,9	-
Інший додатковий капітал	92,0	29,3	36,0	14,4	472,6	33,1	380,6
Нерозподілений прибуток	22,0	7,0	14,0	5,6	756,5	52,9	734,5
Всього	314,0	100	250,0	100	1429,1	100	1115,1

Джерело: побудовано автором згідно форми №1 «Баланс» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Організація виробництва багатьох агропідприємств передбачає розвиток однієї або двох галузей рослинництва в раціональному поєднанні з додатковими галузями. Вони визначають виробничий напрям господарства та формують товарну продукцію. Спеціалізацію підприємства повною мірою характеризує частка його ключових галузей в загальному обсязі виробленої продукції. Для визначення спеціалізації господарства, розглядають структуру грошових надходжень від реалізації всієї рослинницької продукції (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура грошових надходжень від реалізації продукції рослинництва ФГ «БРАВО»

Показник	2022 р.		2024р.		2024 р. у % до 2022 р.
	тис. грн	%	тис. грн	%	
Пшениця	26,22	40,63	-	-	-
Ячмінь	18,08	28,01	134,75	23,67	745,30
Насіння соняшнику	20,24	31,36	434,51	76,33	2146,79
Всього по рослинництву	64,54	100	569,26	100	882,03

Джерело: побудовано автором згідно форми Форма № 21 «Звіт про реалізацію продукції сільського господарства» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Аналізуючи структуру грошових надходжень від реалізації продукції можна зробити висновки про те, що вартість товарної продукції в 2024 р. у порівнянні до 2022 р. збільшилась у 8 разів. Упродовж 2022-2024 рр.

досліджуване підприємство спеціалізувалося на виробництві зернових і олійних культур, а саме ячменю та соняшнику.

На наступному етапі дослідження визначили основний виробничий напрям ФГ «БРАВО» в загальному обсязі виробництва різних видів рослинницької продукції. Для визначення провідних галузей підприємства та оцінки, яке виробництво є найбільш продуктивним, застосовують показник рівня спеціалізації (табл. 2.7).

Розраховали коефіцієнт спеціалізації за формулою:

$$K_c = 100 / (Ч \times (2 \times Н - 1)) \quad (2.1)$$

де K_c – коефіцієнт спеціалізації, $Ч$ – частка товарної продукції окремих галузей, $Н$ – порядковий номер частки товарної продукції.

Значення коефіцієнта спеціалізації:

- до 0,20 – низький рівень спеціалізації;
- 0,21-0,40 – середній рівень спеціалізації;
- 0,41-0,60 – високий рівень спеціалізації;
- 0,61 і більше – свідчить про поглиблену спеціалізацію підприємства [2].

Таблиця 2.7

Визначення рівня спеціалізації ФГ «Браво»

	Частка товарної продукції (Ч), %	Порядковий номер (Н)	$2 \times Н - 1$	$Ч \times (2 \times Н - 1)$
2022 р.				
Пшениця озима	40,63	1	1	40,63
Ячмінь	28,01	3	5	140,05
Насіння соняшнику	31,36	2	3	94,08
Всього	100	-	-	274,76
2024 р.				
Ячмінь	23,67	2	3	71,01
Соняшник	76,33	1	1	76,33
Всього	100	-	-	147,34

Джерело: розраховано автором.

Розраховали за формулою 2.1 рівень спеціалізації ФГ «БРАВО»:

$$K_{c_{2022}} = \frac{100}{274,76} = 0,36$$

$$Kc_{2024} = \frac{100}{211,44} = 0,68$$

Розрахунки коефіцієнту спеціалізації вказують, що підприємство має поглиблений рівень спеціалізації з 2024 р. ($Kc = 0,68$). Варто зазначити, що сучасних умовах господарювання надмірне поглиблення спеціалізації в рослинництві може мати негативні наслідки. Це пов'язано з тим, що зосередження на конкретній культурі призводить до виснаження ґрунтів, і як наслідок, до зниження врожайності через нестачу органічних добрив [9].

Щодо натуральних показників ефективності використання ріллі, варто зазначити, що в 2024 р. збільшились обсяги виробництва зернових і олійних культур в порівнянні з 2022 р. на 11,41% та 46,94% відповідно.

Урожайність сільськогосподарських культур виступає натуральним показником продуктивності виробництва рослинницької продукції з одиниці посівної площі. Господарська врожайність вимірюється як валовий збір (ц) поділений на посівну площу (га). Динаміка врожайності сільськогосподарських культур у ФГ «БРАВО» за аналізований період показує, що її рівень у розрізі майже всіх вирощуваних культур суттєво підвищився, за винятком соняшника (у 2024 р. його врожайність знизилась на 25% порівняно з попереднім роком) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Урожайність сільськогосподарських культур у ФГ «БРАВО», ц/га

Культури	Роки			2024 р. у % до 2022 р.
	2022	2023	2024	
Зернові та зернобобові З них:	10,2	22,0	34,0	333,3
пшениця озима	5,0	-	-	-
ячмінь озимий	15,0	22,0	42,6	284,0
ячмінь ярий	-	-	25,4	-
Олійні культури З них:	4,0	7,0	5,0	125,0
соняшник	4,0	7,0	5,0	125,0

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр.

Урожайність зернових і зернобобових культур зросла в 3,3 рази. Зокрема, врожайність ячменю озимого в 2024 р. порівняно з 2022 р. підвищилась відповідно з 15,0 ц/га до 42,6 ц/га, або у 2,8 рази (рис. 2.3).

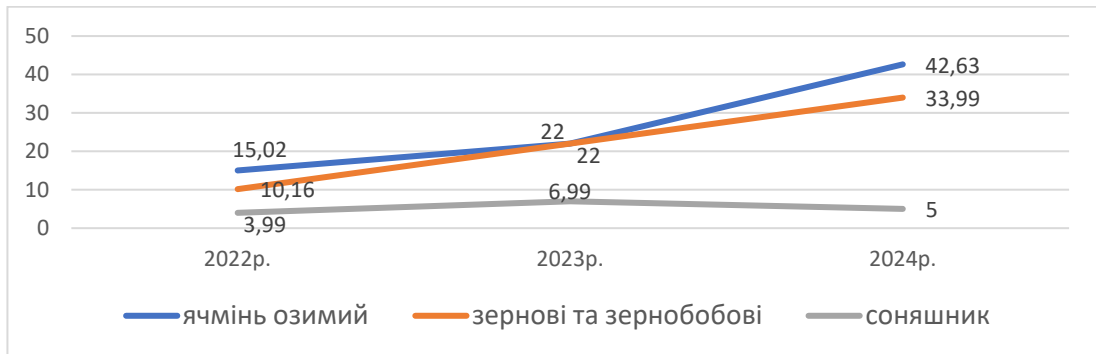

Рис. 2.3 Динаміка врожайності окремих сільськогосподарських культур у ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр., ц/га

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Наступним показником, який характеризує ефективність функціонування агропідприємства є вартість валової продукції. Вона представляє вартість всієї продукції, виробленої господарством за певний період, зазвичай – за фінансовий рік. Станом на 2025 рік вона обліковується в порівнянних цінах 2021 р. (табл. 2.9). Вартість валової продукції є одним із найважливіших показників результативності підприємства.

Таблиця 2.9

Вартість валової продукції ФГ «БРАВО», 2022-2024 рр.

Вид продукції	Кількість виробленої продукції, ц			Постійні ціни 2021 р. за 1 ц, грн	Вартість, тис. грн		
	2022 р.	2023 р.	2024 р.		2022 р.	2023 р.	2024 р.
Зернові усього	440,00	660,00	590,00		257,60	375,59	335,75
пшениця озима	105,00	-	-	637,73	66,96	-	-
ячмінь озимий	335,00	660,00	370,00	569,07	190,64	375,59	210,56
ячмінь ярий	-	-	220,00	569,07			125,20
Олійні усього	167,00	386,00	295,00		278,40	643,49	491,79
соняшник	167,00	386,00	295,00	1667,07	278,40	643,49	491,79
Продукція рослинництва	-	-	-		536,00	1019,08	827,54

Джерело: розраховано автором згідно форми № 21- СГ «Звіт про реалізацію продукції сільського господарства» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки та даними з Державної служби статистики України.

За даними табл. 2.9 можна зробити висновки, що найбільше валової продукції рослинництва досліджуване підприємство виробило в 2023 р. – на суму 1019,08 тис. грн, а найменше у 2022 р. – 536,00 тис. грн. Упродовж 2022-2024 рр. вартість валової продукції рослинництва зросла на 291,54 тис. грн або на 54,4%. Найбільші зміни відбулися в розрізі такої культури, як соняшник, його вартість у 2024 р. склала 491,79 тис. грн, що більше на 76,5%, порівняно з 2022 роком.

2.2 Аналіз економічної ефективності виробництва рослинницької продукції

Вирощування зернових і олійних культур є важливою складовою економічного розвитку країни. Упродовж останніх років в Україні спостерігається тенденція розширення посівних площ під олійні культури в агропідприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими видами сільськогосподарських культур. Виробництво зернових і олійних культур для фермерських господарств є одним із основних джерел формування їх доходності. Завдяки детальному аналізу виробничих ресурсів ФГ «БРАВО» виявлено, що дане фермерське господарство займається виключно виробництвом рослинницької продукції. Тому в даному підрозділі було проаналізовано стан виробництва сільськогосподарських культур у господарстві та розраховано його економічну ефективність. Для оцінки економічної ефективності діяльності агропідприємств застосовано натуральні й вартісні показники.

Структура посівних площ представляє відсоткове співвідношення посівів різних видів культур. Ця структура повинна бути розрахована з урахуванням фактичних економічних результатів та природних характеристик господарства.

Проаналізувавши посівні площі сільськогосподарських культур ФГ «БРАВО», дійшли висновку, що за досліджуваний період виявлена тенденція до збільшення посівних площ олійних культур – у 2024 р. частка площі їхнього посіву становила 57,6% (табл. 2.10), що на 40,9 % більше, ніж у 2022 р.

Таблиця 2.10

**Структура посівних площ сільськогосподарських культур у
ФГ «БРАВО», 2022-2024 рр.**

	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%	
Зернові та зернобобові, з них:	43,3	50,8	30,0	35,2	17,4	16,9	40,1
Пшениця озима	21,0	24,6	-	-	-	-	-
Ячмінь озимий	22,3	26,2	30,0	35,2	8,7	8,5	38,9
Ячмінь ярий	-	-	-	-	8,7	8,5	-
Олійні культури – всього, з них:	41,9	49,2	55,2	64,8	59,0	57,6	140,9
соняшник	41,9	49,2	55,2	64,8	59,0	57,6	140,9
Всього	85,2	100	85,2	100	76,4	100	89,6

Джерело: розраховано автором згідно форми № 4-СГ «Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки

Детальніше було розглянуто структуру посівних площ за кожний рік. У 2022 р. зернові та олійні культури займали майже рівнозначну частку – 50,8% та 49,2% відповідно. У структурі зернових культур пшениця озима та озимий ячмінь займали – 24,6% та 26,2% відповідно (рис. 2.4).

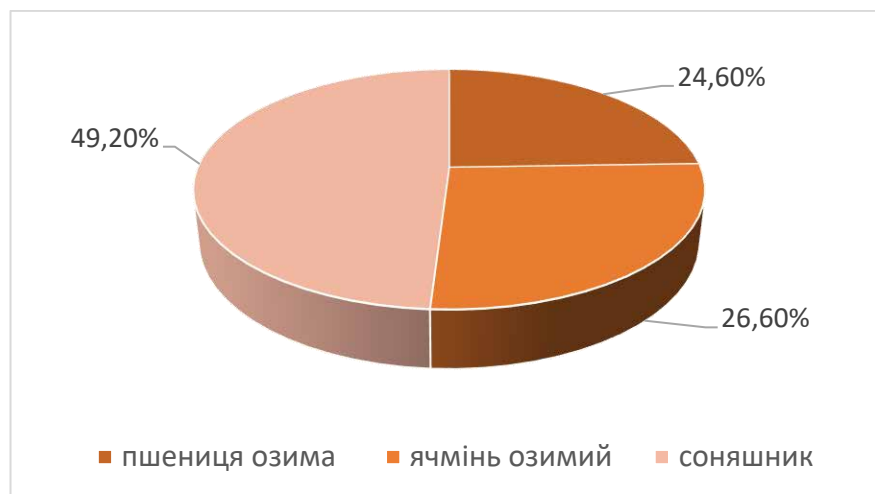

Рис. 2.4 Структура посівних площ ФГ «БРАВО», 2022 р.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

У структурі посівних площ у 2023 р. відбулося зменшення площі посіву під зерновими культурами до 35,2%, порівняно з 2022 р. Площа олійних культур у загальній структурі 2023 р. складала – 64,8% (рис. 2.5).

Рис. 2.5 Структура посівних площ ФГ «БРАВО» за 2023 р.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи посівні площі олійних культур виявили, що відбулось суттєве збільшення їх частки в загальній структурі – 64,8% у 2023 р., що більше на 15,6 відсоткових пункти порівняно з 2022 р.

Дослідження структури посівних площ за 2024 р. показало, що відбулось значне зменшення посівних площ під озимий ячмінь на 61,1%, порівняно з 2022 р. Станом на 2024 р. частка посівних площ під соняшник у загальній структурі складала 57,6%, що на 40,9% більше, ніж у 2022 р. (рис. 2.6).

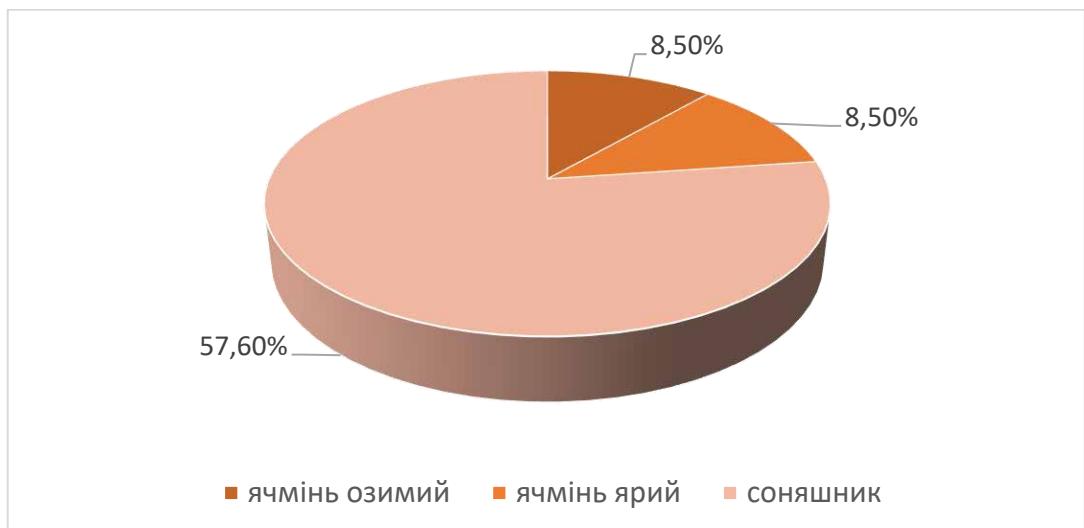

Рис. 2.6 Структура посівних площ ФГ «БРАВО» за 2024 р.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

У 2024 р. підприємство почало вирощувати нову культуру – ячмінь ярий. Серед зернових культур ячмінь озимий і ячмінь ярий займали рівнозначну

частку у структурі зернових культур – по 8,5%. Підсумовуючи, можна зазначити, що за аналізований період у досліджуваному підприємстві спостерігалось зменшення посівної площі під зерновими культурами (на 60%) та збільшення під олійними (на 41%).

Проаналізувавши врожайність сільськогосподарських культур за період 2022-2024 рр. виявили, що її рівень у розрізі майже всіх вирощуваних культур суттєво підвищився. Для більш детального дослідження врожайності сільськогосподарських культур у досліджуваному господарстві було виконано аналіз врожайності вирощуваних культур за допомогою рядів динаміки за ланцюговим і базовим методами (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Урожайність окремих сільськогосподарських культур у
ФГ «БРАВО», 2022-2024 рр.**

Рік	Урожайність, ц/га	Абсолютний приріст (зменшення), ц/га до:		Темп росту, % до:		Темп приросту (зменшення), % до:	
		2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р.	2023 р.
Озимий ячмінь							
2022	15,02	-	-	-	-	-	-
2023	22,00	7,00	7,00	146,47	146,47	46,47	46,47
2024	42,63	27,61	20,63	283,82	193,77	183,82	93,77
Соняшник							
2022	3,99	-	-	-	-	-	-
2023	6,99	3,00	3,00	175,19	175,19	75,19	75,19
2024	5,00	1,01	-1,99	125,31	71,53	25,31	-28,47

Джерело: розраховано автором

З даних табл. 2.11 можна зробити висновки, що врожайність всіх культур за базовим і ланцюговим методами (в 2024 р. відносно 2022 р.) мала тенденцію до зростання. За ланцюговим методом у 2024 р. відносно 2023 р. спостерігалось зниження врожайності соняшника. Так, у 2024 р., порівняно з 2023 р., відбулося зростання врожайності озимого ячменю на 93,77%. Вважаємо, що такий значний стрибок урожайності міг статися за рахунок вдалої агротехніки, використання нових сортів і добрив, сприятливих погодних умов, використання сучасних технології (наприклад, точного

землеробства). Натомість у розрізі соняшнику, площі якого підприємство збільшило, у 2024 р. відбулося суттєве зниження рентабельності – на 28,47%. В якості можливих причин розглядаємо посуху чи спеку в критичні фази (липень-серпень 2024), хвороби, порушення сівозміни чи перенасичення соняшником або недостатнє живлення рослин.

Для економічної оцінки сільськогосподарської діяльності підприємства в цілому доцільно використовувати систему показників економічної ефективності виробництва продукції. Економічну ефективність виробничо-господарської діяльності агропідприємства характеризує показник рентабельності виробництва. Рівень рентабельності належить до відносних показників ефективності виробництва, він визначає рівень віддачі (ступінь використання ресурсів) у процесі виробництва та реалізації продукції. В основному він розраховується як відношення прибутку до витрат. У ході дослідження було розглянуто основні показники господарської діяльності підприємства (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Результати господарської діяльності ФГ «БРАВО», 2022-2024 рр.

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 у % до 2022 р.
Вартість валової продукції, тис. грн, у тому числі, тис. грн:	536,00	1019,08	827,54	154,4
на 1 га с.-г. угідь	6,30	11,96	8,07	128,1
на 1 середньорічного працівника	536,00	509,54	827,54	154,4
на 1 грн виробничих витрат	4,54	10,32	4,69	13,3
Прибуток від с.-г. діяльності, тис. грн, у тому числі, тис. грн:	65,00	65,00	890,00	1369,2
на 1 га с.-г. угідь	0,76	0,76	8,68	1142,1
на 1 середньорічного працівника	65,00	32,50	890,00	1369,2
Рівень рентабельності (збитковості) підприємства, %	-18,75	18,18	74,32	-

Джерело: розраховано автором відповідно до форми №2 «Звіт про фінансові результати» та статистичною звітністю ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки.

Аналіз результатів господарської діяльності фермерського господарства свідчить, що впродовж 2022-2024 рр. воно зі збиткових перейшло в розряд

рентабельних. Зокрема, якщо в 2022 р. рівень збитковості підприємства становив 18,8%, то станом на 2024 р. зафіксовано рентабельність 74,3%. Суттєве зростання рівня рентабельності підприємства пояснюємо зменшенням ризиків пов'язаних із бойовими діями, стабілізацією виробничих процесів, поглибленням виробничого напрямку за рахунок збільшення обсягів виробництва соняшнику та його переробки. Вартість валової продукції у 2024 р., в порівнянні з 2022 р., збільшилась на 54,4%, відповідно вона збільшилась в розрахунку на 1 га с.-г. угідь, на 1 середньорічного працівника та на 1 грн. виробничих витрат. Валовий прибуток підприємства збільшився в 13,6 рази.

Валова продукція є первинним підсумком роботи сільськогосподарського підприємства, який формується внаслідок взаємодії всіх факторів виробництва. У натуральному вимірі вона є фізичним обсягом цих продуктів (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Обсяги виробництва та реалізації зернових культур у ФГ «БРАВО»,
2022-2024 рр.**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Площа посіву, га	43,3	30,0	17,4	40,1
Урожайність з 1 га, ц	10,2	22,0	34,0	334,6
Валовий збір зернових, ц	440,0	660,0	590,0	134,1
Реалізовано зерна, ц	138,0	55,0	230,0	166,7
Рівень товарності, %	31,4	8,3	38,9	x

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки.

Аналізуючи динаміку виробництва зернових культур встановили, що посівні площі під ними в досліджуваному господарстві скоротилися на 60%. Урожайність при цьому зросла в 3,3 рази і склала 34 ц/га в 2024 р. Завдяки зростанню врожайності валовий збір зернових у 2024 р., порівняно з 2022 р., зріс на 34%. Збільшився й обсяг реалізації – на 66,7% (рис. 2.7).

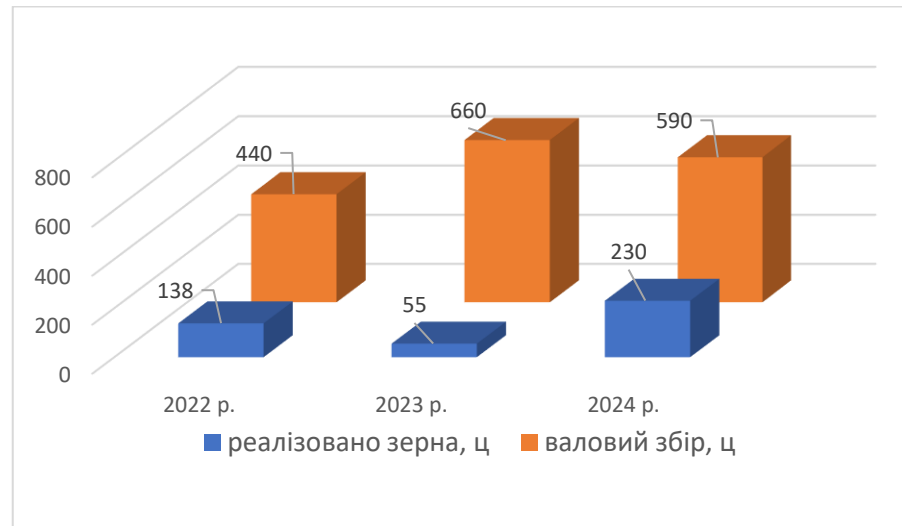

Рис. 2.7. Динаміка обсягів виробництва та реалізації зернових культур за 2022-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Рівень товарності зернових культур в 2024 р. становив 38,9% (рис. 2.8). Варто зазначити, що це є досить невисокий рівень. У разі, якщо підприємство не в повній мірі реалізує вироблену продукцію, потрібно мати потужності для зберігання власні чи орендувати їх для того, щоб зберігати і реалізувати в майбутні періоди. Для малих агропідприємств зберігання нереалізованого зерна є важливою частиною діяльності, що дозволяє продати врожай пізніше за вигідною ціною. У досліджуваному підприємстві наявні склади підлогового зберігання, ангари.

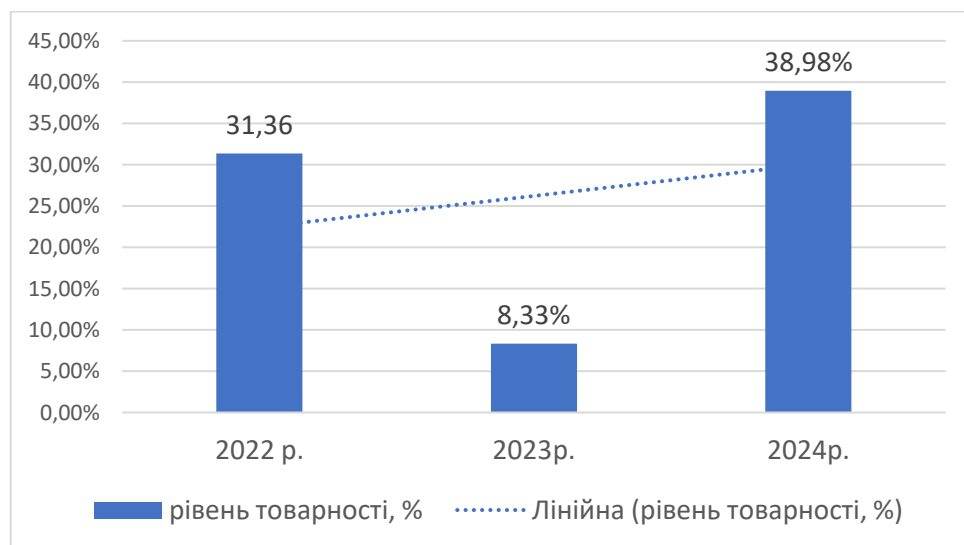

Рис. 2.8. Рівень товарності зернових культур, %

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналіз виробництва олійних культур у досліджуваному господарстві свідчить, що спостерігалось збільшення всіх показників, які його характеризують, у 2024 р. порівняно з 2022 р. (табл. 2.14). Найбільшою мірою в даному підприємстві збільшився обсяг реалізованої продукції олійних культур, зокрема насіння соняшнику – у 13 разів, валовий збір – на 76,7%, урожайність збільшилась – на 25,3%.

Таблиця 2.14

Обсяги виробництва та реалізації олійних культур у ФГ «БРАВО»

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022р.
Площа посіву, га	41,9	55,2	59,0	140,8
Урожайність з 1 га, ц	4,0	7,0	5,0	125,3
Валовий збір соняшнику, ц	167,0	386,00	295,0	176,7
Реалізовано соняшнику, ц	20,0	35,00	260,0	1300,0
Рівень товарності, %	11,9	9,1	88,1	х

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки.

У період 2022-2024 рр. спостерігалось зменшення показників урожайності та валового збору соняшнику на 28,47% та 23,58% відповідно, проте кількість реалізованої продукції збільшилась в 6 разів (рис. 2.9).

Рис. 2.9 Динаміка обсягів виробництва та реалізації олійних культур за 2022-2024 рр. у ФГ «БРАВО»

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

ФГ «БРАВО» використовує можливість переробки насіння соняшнику, завдяки наявній виробничій лінії переробки, що призвело до поступового збільшення рівня товарності у 2024 р до 88,1%. Розглянемо детальніше динаміку рівня товарності олійних культур (рис. 2.10).

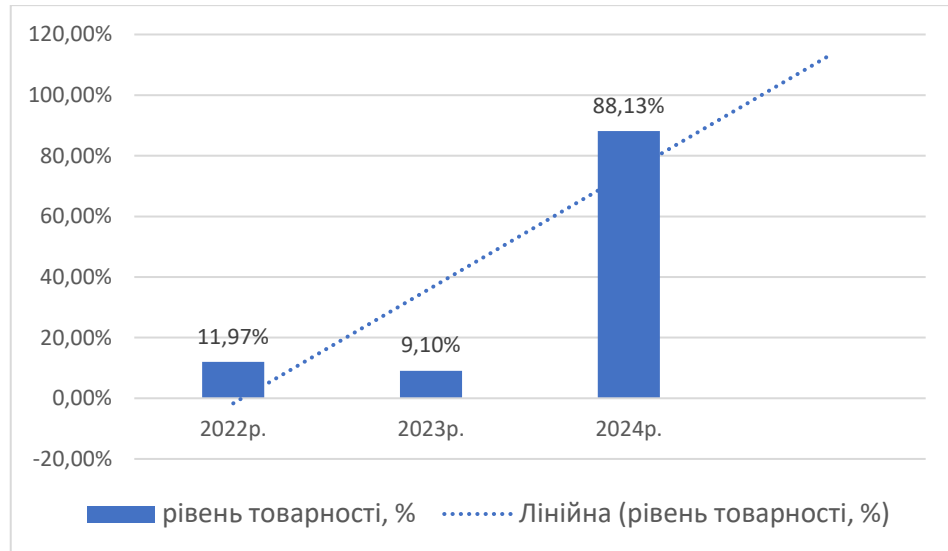

Рис. 2.10 Рівень товарності олійних культур у ФГ «БРАВО», %

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналіз впливу факторів на зміну валового збору рослинницької продукції в ФГ «БРАВО» продемонстрував, що вагомий вплив на валовий збір зернових культур має збільшення врожайності культур, фактор зміни площі посіву мав менш суттєвий вплив (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Вплив факторів на зміни валового збору зернових культур у ФГ «БРАВО»

Показник	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	43,3	17,36	-25,94
Урожайність з 1 га, ц	10,16	33,99	23,83
Валовий збір зерна, ц	440,0	590,0	150,0
Валовий збір зерна при площі 2024 р. і врожайності 2022 р., ц	176,38		150,0
Зміни валового збору зерна за рахунок, ц: площі посіву	-263,62		
урожайності	413,62		x

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи вплив факторів на зміни валового збору зернових культур можна зробити висновки, що зі зменшенням площі на 25,94 га валовий збір зменшився на 263,62 ц/га. При збільшенні врожайності на 23,83 ц/га валовий збір збільшився на 413,62 ц.

Таблиця 2.16

**Вплив факторів на зміни валового збору олійних культур у
ФГ «БРАВО»**

Показник	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	41,89	59,0	17,11
Урожайність з 1 га, ц	3,99	5,00	1,01
Валовий збір олійних культур, ц	167,0	295,0	128,0
Валовий збір олійних культур при площі 2024 р. і урожайності 2022 р., ц	235,41		128,0
Зміни валового збору за рахунок, ц: площі посіву	68,41		
урожайності	59,59		x

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи вплив факторів на зміни валового збору олійних культур можна зробити висновки, що зі збільшенням площі на 17,11 га валовий збір збільшився на 68,41 ц/га. При збільшенні врожайності на 1,01 ц/га валовий збір збільшився на 59,59 ц.

Аналіз цін реалізації на основні види рослинницької продукції показав, що протягом досліджуваного періоду вони поступово збільшувались, така ситуація в основному зумовлена ціновим трендом на експортному ринку та зміною попиту з боку внутрішніх споживачів (табл. 2.17). За даними табл. 2.17 видно, що ціни реалізації основних видів продукції рослинництва коливалися впродовж всіх трьох років. Ціна реалізації ячменю в 2024 р. порівняно з 2022 р. зросла на 93,65%, а ціна реалізації насіння соняшнику збільшилась на 63,8%.

Для більш предметного аналізу дослідили економічну ефективність виробництва та реалізації сільськогосподарських культур у розрізі ячменю (табл. 2.18).

Таблиця 2.17

**Ціна реалізації 1 ц основних видів рослинницької продукції
ФГ «БРАВО», грн**

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2022 р.
Зернові культури	320,98	482,00	573,4	178,64
у т.ч. пшениця озима	452,01	-	-	-
ячмінь	296,10	482,00	573,4	193,65
Олійні культури	1012,2	1085,75	1658,00	163,80
насіння соняшнику	1012,2	1085,75	1658,00	163,80

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Зазначимо, що впродовж 2022-2024 рр. відбувались зміни собівартості та ціни 1 ц реалізованої продукції. Так, наприклад за аналізований період собівартість 1 ц ячменю збільшилась з 355,0 грн (2022 р.) до 477,2 грн (2024 р.) або на 34,42% за рахунок збільшення виробничих витрат. Ціна 1 ц проданого ячменю впродовж 2022-2024 рр. зросла на 93,65 % (з 296,1 до 573,4 грн). При цьому ціна 1 ц ячменю була у 2022 р. 296,1 грн, що на 58,9 грн менше від її собівартості. Саме цей фактор зумовив збитковість виробництва ячменю у 2022 р., рівень якої становив (- 16,45%). У 2024 р. ціна реалізації 1 ц ячменю збільшилась до 573,4 грн, що вивело його зі збиткових культур у рентабельні.

Таблиця 2.18

**Економічна ефективність виробництва зернових культур ФГ «БРАВО»
на прикладі ячменю**

Показники	Ячмінь			2024 р. до 2022 р. у %
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	
Реалізовано, ц	80,00	55,00	230,00	287,50
Повна собівартість 1 ц, грн	355,00	486,73	477,20	134,42
Ціна 1 ц, грн	296,10	482,00	573,40	193,65
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц, грн	-58,90	29,37	96,20	-
Рівень рентабельності, (збитковості), %	-16,45	-4,63	20,16	-

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналіз економічної ефективності виробництва зернових культур на прикладі ячменю показав, що протягом 2022-2023 рр. виробництво ячменю

було збитковим, рівень збитковості становив 16,45% та 4,63% відповідно, але в 2024 р. виробництво стало прибутковим, рівень рентабельності склав 20,16%.

Аналізуючи економічну ефективність виробництва олійних культур на прикладі соняшнику виявили, що його виробництво в досліджуваному господарстві у 2022 р. було збитковим (рівень збитковості склав 11,2%), а в 2023-2024 рр. культура стала прибутковою. Загалом рівень рентабельності склав 30,08% у 2024 р. (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

**Економічна ефективність виробництва олійних культур ФГ «Браво»
на прикладі соняшнику**

Показники	соняшник			2024 р. до 2022 р. у %
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	
Реалізовано, ц	20,00	35,00	260,00	1300,00
Повна собівартість 1 ц, грн	1140,01	953,79	1274,60	111,81
Ціна 1 ц, грн	1012,20	1085,75	1658,00	163,81
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц, грн	-127,98	128,96	383,40	-
Рівень рентабельності, (збитковості), %	-11,2	13,52	30,08	-

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналіз рівня рентабельності основних видів рослинницької продукції засвідчив, що рівень рентабельності зернових культур у досліджуваному господарстві в 2024 р. становив 20,16%, що більше на 48,02 відсоткових пункти порівняно з 2022 р. (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

**Рентабельність (збитковість) основних видів рослинницької продукції
у ФГ «Браво», %**

	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Зернові культури	-27,9	-4,6	20,2
у т.ч. пшениця озима	-6,0	-	-
ячмінь	-16,5	-4,6	20,2
Олійні культури	-11,2	13,5	30,1
Насіння соняшнику	-11,2	13,5	30,1

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи рентабельність основних видів рослинницької продукції у ФГ «Браво» можна зазначити, що позитивним є перехід від збиткового виробництва до рентабельного станом на 2024 р. Так, у 2022 р. збитковість ячменю становила 16,5%, а в 2024 р. отримали рентабельність 20,2%. Збитковість соняшнику у 2022 р. становила 11,2%, а в 2025 р. рівень рентабельності його виробництва склав 30,1 %.

На прибутковість агропідприємств впливають багато факторів. Головними чинниками, які мають вагомий вплив на економічну ефективність виробництва та продажу рослинницької продукції є повна собівартість реалізованої продукції, її ціна та обсяг реалізації. Встановлено, що рівень валового збору зернових і олійних культур тісно пов'язаний із їх урожайністю, підвищення врожайності сприяє збільшенню валового збору.

2.3 Оцінка результатів діяльності фермерського господарства

В умовах сучасності підприємці мусять зосередитися на випуску якісної та конкурентоспроможної продукції. Це вимагає впровадження ресурсоощадних технологій і раціонального використання ресурсів, що дозволяє знизити собівартість і забезпечити належний рівень рентабельності (беззбитковості) виробництва.

Оцінка виробничої діяльності та ефективності роботи сільськогосподарських підприємств здійснюється на основі низки виробничо-економічних показників.

Для того щоб зробити детальний аналіз собівартості виробленої продукції необхідно здійснити розрахунок виробничої собівартості окремих видів рослинницької продукції усього, а також на 1 ц основних видів продукції. Упродовж 2022-2024 рр. у досліджуваному суттєво змінювалась собівартість 1 ц реалізованої продукції. Протягом майже всього досліджуваного періоду спостерігалось поступове збільшення собівартості виробництва 1 ц основних видів продукції. У 2024 р. порівняно з 2022 р.

собівартість 1 ц ячменю збільшилась на 34,1%, а собівартість 1 ц соняшнику збільшилась на 11,8% (табл. 2.21).

Собівартість сільськогосподарських культур залежить від загальної суми витрат на їх виробництва реалізацію, а також обсягу виробництва. На собівартість 1 ц сільськогосподарських культур впливають такі чинники, як витрати виробництва на 1 га посіву та урожайність. При цьому між собівартістю та першим чинником прямо-пропорційна залежність, тобто, зі збільшенням витрат виробництва на 1 га збільшується собівартість 1 ц зерна. Вплив другого чинника – обернений, тобто, чим вища врожайність сільськогосподарських культур, тим нижча буде собівартість 1 ц та навпаки.

Таблиця 2.21

**Повна собівартість 1 ц основних видів продукції рослинництва
у ФГ «Браво», грн**

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 у % до: 2022 р.
Зернові культури	444,94	486,73	477,20	107,25
у т.ч. пшениця озима	481,03	-	-	-
ячмінь	355,0	486,73	477,20	134,07
Олійні культури	1140,0	953,79	1274,6	111,81
насіння соняшнику	1140,0	953,79	1274,6	111,81

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Розглянемо більш детально вплив фактору врожайності на зміну собівартості 1 ц ячменю за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Встановимо залежність між врожайністю ячменю та його собівартістю протягом трьох років.

Прямолінійну форму зв'язку визначають за рівнянням прямої лінії:

$$y_x = a_0 + a_1 x \quad (2.2)$$

де y_x – теоретичні значення результативної ознаки (собівартість);

a_0, a_1 - параметри рівняння регресії;

x – значення факторної ознаки (урожайність).

Коефіцієнт регресії a_1 показує, наскільки зміниться результативна ознака при зміні факторної ознаки на одиницю. При прямому зв'язку між

корелюючими ознаками коефіцієнт регресії a_1 буде мати додатне значення, а при зворотному – від’ємне [31].

Параметри a_0 і a_1 рівняння регресії обчислюють способом найменших квадратів. Сутність такого способу полягає в знаходженні таких параметрів рівняння зв’язку, при яких сума квадратів відхилень фактичних значень від теоретичних буде мінімальною:

$$\sum(y - y_x)^2 = \min \quad (2.3)$$

Невідомі параметри a_0 і a_1 знаходять через систему рівнянь:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum x = \sum y \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy \end{cases} \quad (2.4)$$

де n – кількість спостережень.

Здійснивши розв’язок системи рівнянь, використовуючи дані табл. 2.23 отримали рівняння кореляційного зв’язку:

$$\begin{cases} 3a_0 + 23,67a_1 = 1318,93 \\ 71,01a_0 + 1864,92a_1 = 32260,19 \end{cases}$$

$$a_0 = 305,79, \quad a_1 = 5,65$$

$$y = 305,79 + 5,65x$$

Показник a_1 продемонстрував, що зростання врожайності на 1 ц/га призводить до збільшення собівартості 1 ц на 5,65 грн, за умови, що інші фактори не включені в модель залишаються на постійному рівні.

Таблиця 2.22

Вихідні та розрахункові дані для побудови рівняння регресії та оцінки тісноти зв’язку між Y (собівартістю) і X_1 (урожайністю)

№	y	X_1	y^2	X_1^2	YX_1	Y_{X_1}
1	355,00	15,02	126025,00	225,60	5332,10	390,65
2	486,73	22,00	236906,09	484,00	10708,06	430,09
3	477,20	33,99	227719,84	1155,32	16220,03	497,83
Σ	1318,93	71,01	590650,93	1864,92	32260,19	1318,58
Середнє значення	439,64	23,67	196883,60	621,64	10753,40	439,53

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 2.23

Проміжні розрахункові дані для обчислення параметрів рівня зв'язку між урожайністю та собівартістю зерна ячменю у ФГ «БРАВО»

№	$(x - \bar{x})^2$	$(x - \bar{x})^2 \times f_i$	$(y - \bar{y})^2$	$(y - \bar{y})^2 \times f_i$
1	74,82	74,82	7164,49	1058,42
2	484,00	968,00	236906,09	473812,19
3	1155,32	3465,96	227719,84	308872,67
Σ	1714,14	4508,78	471790,43	783743,27

Джерело: розраховано автором.

Індекс кореляції – універсальний показник, який використовують при будь-яких формах зв'язків:

$$i = \sqrt{\frac{\delta^2}{\sigma^2}} = \sqrt{\frac{\Sigma(y_x - \bar{y})^2}{\Sigma(y - \bar{y})^2}} \quad (2.5)$$

Індекс кореляції змінюється в межах від 0 до +1.

Коефіцієнт кореляції - використовують тільки при прямолінійних зв'язках :

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y} \quad (2.6)$$

Коефіцієнт кореляції знаходиться в межах від 0 до +1 при прямому зв'язку і від -1 до 0 - при зворотному зв'язку. Чим ближче коефіцієнт кореляції до ± 1 , тим тісніший зв'язок між досліджуваними ознаками, чим ближче коефіцієнт кореляції до 0, тим слабший зв'язок між ознаками [31].

Коефіцієнт детермінації, який показує, наскільки відсотків варіація результативної ознаки зумовлена варіацією факторної ознаки [10]:

$$R = r^2 \cdot 100\% \quad (2.7)$$

Для перевірки суттєвості коефіцієнта регресії використовують критерій t- Ст'юдента. Критерій Ст'юдента обчислюють за формулою:

$$t = \frac{|r| \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}} \quad (2.8)$$

де r – лінійний коефіцієнт кореляції;

n – кількість спостережень.

Якщо фактичне значення t-критерію Ст'юдента перевищує критичне значення, що знаходиться за таблицею t-критерію, то вважається, що

відповідний параметр статистично значимий і має суттєвий вплив на результативний показник.

Якщо критерій Стюдента $r \cdot t \geq 3$, коефіцієнт кореляції вважають вірогідним (тобто зв'язок між досліджуваними явищами є доведеним). Якщо ж критерій $r \cdot t < 3$, то висновки про вірогідність зв'язку між досліджуваними явищами сумнівні [10].

Індекс кореляції:

$$I = \sqrt{\frac{(1318,58 - 439,64)^2}{471790,43}} = 0,98$$

Коефіцієнт кореляції

$r = 0,74$ – зв'язок прямий, тісний

Коефіцієнт детермінації:

$R = 0,55^2 \cdot 100\% = 54,6\%$ – він показує, що зміна собівартості ячменю на 54,6% залежить від зміни урожайності та на 45,4% від інших факторів.

Перевірка суттєвості коефіцієнта регресії:

$$t_{\text{факт}} = \frac{|0,74| \sqrt{3 - 2}}{\sqrt{1 - 0,74^2}} = 1,20$$

$t_{(0,05; 1)} = 12,7$

Також було досліджено вплив факторів на зміну собівартості 1 ц соняшнику (табл. 2.24).

Таблиця 2.24

Факторний аналіз собівартості соняшнику у ФГ «Браво»

Показник	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)
Витрати на 1 га посіву, грн	11834,69	12920,34	1085,65
Урожайність з 1 га, ц	3,99	5,00	1,01
Собівартість 1 ц, грн	1140,00	1274,60	134,6
Собівартість 1 ц при витратах 2024р. і урожайності 2022 р., грн	3238,18		
Зміни собівартості 1 ц, грн у т.ч. за рахунок:			
витрат виробництва	2098,18		
урожайності	-1963,58		

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи собівартість 1 ц соняшнику та фактори її формування дійшли висновку, що збільшення собівартості 1 ц соняшнику відбулося за рахунок збільшення витрат на 1 га – 1085,65 грн, собівартість 1 ц зросла на 2098,18 грн. При зростанні врожайності на 1,01 ц/га собівартість зменшується на 1963,58 грн.

Важливим показником економічної ефективності виробництва є прибуток. На прибуток від товарної продукції впливають багато чинників. Основними факторами, які впливають на масу прибутку є обсяг реалізації та собівартість продукції.

Варто зазначити, що виробництво основних видів продукції рослинництва у 2022 р. було збитковим для фермерського господарства, найбільший збиток серед зернових культур підприємство отримало від вирощування ячменю – 24,32 тис. грн, загальний збиток становив – 28,56 тис. грн. Проте в 2024 р. ситуація значно покращилась, підприємство вийшло зі збитковості та отримало прибуток від основних видів продукції рослинництва у розмірі 355,46 тис. грн. (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

**Прибуток (збиток) від виробництва основних видів продукції
рослинництва у ФГ «Браво», тис. грн**

	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Продукція рослинництва, у т. ч.	-28,56	8,01	355,46
Зернові усього	-26,0	-0,19	60,95
пшениця озима	-1,68	-	-
ячмінь	-24,32	-0,19	60,95
Олійні культури	-2,56	8,2	294,51
соняшник	-2,56	8,2	294,51

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Від прибутку залежить чи є рентабельним виробництво продукції. Як показують проведенні дослідження період 2022-2023 рр. вирощування зернових і олійних культур у ФГ «Браво» було збитковим.

Падіння обсягів виробництва рослинницької продукції неодмінно веде до скорочення обсягу прибутку. Наступний важливий фактор, що впливає на величину прибутку, це ціна продукції. Вільні ціни встановлюються безпосередньо агропідприємствами залежно від конкурентоспроможності продукції та попиту й пропозиції на аналогічну продукцію інших виробників. Тому рівень вільних цін на вироблену продукцію певною мірою є чинником, який залежить від підприємств.

Ще одним чинником, який безпосередньо впливає на величину прибутку сільськогосподарських підприємств є зміна рівня собівартості продукції. Між величиною прибутку та рівнем собівартості існує прямо пропорційна залежність: чим нижчою є собівартість виробленої продукції, тим вищим буде прибуток і навпаки [39]. У рамках дослідження було розглянуто вплив факторів на зміни маси прибутку від реалізації ріпаку (табл. 2.26).

Таблиця 2.26

Факторний аналіз прибутку (збитку) від основних видів рослинницької продукції ФГ «БРАВО»

Показник	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)
	ячмінь			соняшник		
Реалізовано, ц	80,0	230,0	150,0	20,0	260,0	240,0
Прибуток (збиток). тис. грн	-24,3	61,0		-2,6	297,1	
Повна собівартість 1 ц, грн	355,0	477,2	122,2	1140,0	1274,6	134,6
Ціна реалізації 1 ц, грн	296,10	573,4	277,30	1012,2	1658,0	645,8
Прибуток (збиток) 1 ц, грн	-58,9	96,2		-127,9	383,4	
Зміна прибутку, тис. грн, у т.ч. за рахунок:						
обсягу реалізації	-8,8			-30,7		
собівартості	-58,3			-35,0		
ціни реалізації	63,8			167,9		

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ФГ «БРАВО».

Аналізуючи вплив факторів на зміни маси прибутку можна зробити висновок, що за аналізований період збільшення маси прибутку від реалізації ячменю відбулося за рахунок збільшення ціни реалізації на 277,3 грн, сума прибутку при цьому збільшилась на 63,8 тис. грн. При збільшенні повної собівартості на 1 ц на 122,2 грн маса прибутку зменшилась на 58,3 тис. грн. Аналогічно зроблено аналіз по соняшнику. У 2024 р. порівняно з 2022 р. прибуток фермерського господарства, отриманий від реалізації соняшнику, збільшився на 299,63 тис. грн. За рахунок збільшення ціни реалізації соняшнику прибуток збільшився на 167,91 тис. грн, за рахунок збільшення собівартості виробництва 1 ц соняшнику на 134,6 грн прибуток зменшився на 35,0 тис. грн.

Прибуток є одним із головних джерел формування фінансових ресурсів агропідприємств. Він дозволяє покривати витрати, інвестувати в розвиток і створювати резерви для майбутніх потреб. На операційну діяльність підприємства спрямовують приблизно 95% прибутку.

В аналізі фінансових результатів агропідприємства важливим є співставлення динаміки чистого доходу та собівартості реалізованої продукції. Бачимо, що в 2024 році темп росту чистого доходу в досліджуваному підприємстві перевищував темп росту собівартості порівняно з 2022 р. та становив 825,0 тис. грн та 133,9 тис. грн відповідно. Темп росту загальних витрат збільшився на 120,4 тис. грн за той самий період. У 2024 р. підприємство отримало прибуток у розмірі 742,5 тис. грн, проте період 2022-2023 рр. був збитковим, загальний збиток у 2022 р. становив – 34,0 тис. грн. (табл. 2.27).

Валовий прибуток розраховується як різниця між чистим доходом і собівартістю. У досліджуваному господарстві відбулося збільшення даного показника у 2024 р. на 676,1 тис. грн в порівнянні з 2022 роком.

Економічну ефективність виробничо-господарської діяльності характеризує показник – рентабельність виробництва. Аналіз динаміки рентабельності виробництва ФГ «БРАВО» свідчить, що цей показник зростає протягом трьох років.

Таблиця 2.27

Динаміка фінансових показників господарської діяльності**ФГ «БРАВО» за 2022-2024 рр., тис. грн**

Показники, тис. грн	Роки			Відхилення (+,-) 2024 р. до 2022 р.
	2022	2023	2024	
Чистий дохід від реалізації продукції	65,0	65,0	890,0	825,0
Собівартість реалізованої продукції	80,0	55,0	213,9	133,9
Валовий прибуток	-15,0	10,0	676,1	
Інші операційні доходи	-	-	71,9	-
Разом доходи	65,0	65,0	961,9	896,9
Інші операційні витрати	19,0	18,0	5,5	-13,5
Разом витрати	99,0	73,0	219,4	120,4
Фінансовий результат до оподаткування	-34,0	-8,0	742,5	
Чистий прибуток (збиток)	-34,0	-8,0	742,5	

Джерело: розраховано автором згідно з формою №2 «Звіт про фінансові результати» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки.

Порівнюючи 2024 р. із 2022 р. виявили, що діяльність підприємства в 2022 р. характеризувалася збитковістю на рівні 18,8%, а в 2024 р. зафіксовано різке зростання рентабельності до рівня 74,3% (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Динаміка рентабельності (збитковості) виробництва ФГ «БРАВО»

Показники	Роки			Відхилення (+,-) 2024 р. до 2022 р.
	2022	2023	2024	
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	65,0	65,0	890,0	825,0
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	80,0	55,0	213,9	133,9
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	-15,0	10,0	676,1	
Рентабельність (збитковість), %	-18,8	18,2	74,3	

Джерело: розраховано автором згідно з формою №2 «Звіт про фінансові результати» ФГ «БРАВО» за 2022-2024 роки.

Аналіз динаміки рентабельності виробництва свідчить, що за досліджуваний період всі показники, що характеризують господарську діяльність мали тенденцію до збільшення. Найбільший темп росту серед показників у 2024 р., порівняно з 2022 р. мав чистий дохід.

Висновки до Розділу II

Здійснивши розгорнутий аналіз наявного стану основних виробничих ресурсів ФГ «БРАВО» виявили, що у власності підприємства 102,5 га земельних угідь, які стовідсотково представлені ріллею. Трудові ресурси ФГ «БРАВО» представлені керівним складом і сезонними працівниками. Продуктивність праці в грошовому виразі впродовж досліджуваного періоду зросла на 54,4%. Розмір власного капіталу ФГ «БРАВО» в 2024 р., порівняно з 2022 р., зріс у 4,6 рази і склав 1429,1 тис. грн. Досліджуване підприємство займається виробництвом виключно рослинницької продукції. Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції рослинництва ФГ «БРАВО» засвідчив, що основним напрямком його діяльності є вирощування зернових і технічних культур. Рівень спеціалізації визначено, як глибокий.

Урожайність зернових і зернобобових культур у 2024 р., порівняно з 2022 р., зросла в 3,3 рази, врожайність олійних культур зросла на 25%. Площа посіву зернових культур скоротилася на 60%. Валовий збір зернових у 2024 р., порівняно з 2022 р., зріс на 34%. Збільшився й обсяг реалізації – на 66,7% при досить незначному рівні товарності зернових культур в 2024 р. – 38,9%.

Відбулося збільшення посівних площ олійних культур – у 2024 р. на 40,9% більше, порівняно з 2022 р., збільшився обсяг реалізованої продукції олійних культур, зокрема насіння соняшнику, – у 13 разів, валовий збір – на 76,7%, найменше зросла врожайність – на 25,3%.

Аналіз економічної ефективності виробництва зернових культур ФГ «БРАВО» на прикладі ячменю свідчить, що протягом 2022-2023 рр. його виробництво було збитковим, рівень збитку у 2022 р. –16,5%, проте в 2024 р. ситуація покращилась прибуток 1 ц у 2024 р. склав 96,2 грн, рівень рентабельності склав 20,2%. За аналізований період собівартість 1 ц ячменю збільшилась з 355,0 грн до 477,2 грн або на 34,42% за рахунок збільшення виробничих витрат. Ціна 1 ц проданого ячменю впродовж 2022-2024 рр. зросла на 93,65 % (з 296,1 до 573,4 грн). При цьому ціна 1 ц ячменю була у 2022 р. 296,1 грн, що на 58,9 грн менше від її собівартості. Саме цей фактор зумовив

збитковість виробництва ячменю у 2022 р. У 2024 р. ціна реалізації 1 ц ячменю збільшилась до 573,4 грн, що вивело його зі збиткових культур у рентабельні.

Аналіз економічної ефективності виробництва олійних культур ФГ «Браво» на прикладі соняшнику свідчить, що в 2022 р. рівень збитковості виробництва соняшнику склав 11,2%, проте з 2023 р. культура перейшла у рентабельні, в 2024 р. рівень її рентабельності склав 30%. Повна собівартість 1 ц соняшнику збільшилась з 1140,01 грн (2022 р.) до 1274,6 грн (2024 р.) або на 11,8% за рахунок збільшення виробничих витрат. Ціна 1 ц проданого насіння соняшнику впродовж 2022-2024 рр. зросла на 63,8 %. При цьому ціна 1 ц соняшнику була у 2022 р. 1012,2 грн, що на 127,8 грн менше від її собівартості, що зумовило збитковість виробництва соняшнику у 2022 р. У 2024 р. ціна реалізації 1 ц соняшнику збільшилась до 1658,0 грн, що вивело його зі збиткових культур у рентабельні.

Фермерське господарство зазнало значних збитків через втрату зерна у період 2022-2023 рр. внаслідок активних бойових дій, проте у 2024 р. ситуація почала покращуватись за рахунок оптимізації витрат і стабілізації виробничих процесів, зменшенню ризиків, пов'язаних із бойовими діями підприємство вийшло із збитковості.

Порівнюючи 2024 р. із 2022 р. виявили, що діяльність підприємства в 2022 р. характеризувалася збитковістю на рівні 18,8%, а в 2024 р. зафіксовано різке зростання рентабельності до рівня 74,3%. Виробництво всіх культур у 2022 р. було збитковим для фермерського господарства, найбільший збиток серед зернових культур підприємство отримало від вирощування ячменю – 24,32 тис. грн, загальний збиток становив – 28,56 тис. грн. Проте в 2024 р. ситуація значно покращилась, підприємство вийшло зі збитковості та отримало прибуток від основних видів продукції рослинництва у розмірі 355,46 тис. грн.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

3.1 Перспективні напрямки розвитку виробництва продукції рослинництва

В умовах розвиненої ринкової конкуренції кожне підприємство зобов'язане розробити власну стратегію, визначити ключову ланку для забезпечення переваги. Вирішальним фактором у суспільній оцінці діяльності є якість продукції. Виробництво високоякісної продукції забезпечує підприємству додатковий прибуток, необхідний для самостійного фінансування виробничого та соціального розвитку. Це зумовлює постійний пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції.

Основні конкурентні переваги даної галузі формуються завдяки найкращому альтернативному використанню ресурсів, зокрема підвищення кваліфікації кадрів і вдосконалення технології виробництва. Підвищення рівня врожайності та якості рослинницької продукції є обов'язковими умовами для зростання економічної ефективності виробництва та конкурентоспроможності галузі.

Із метою посилення ринкової позиції фермерського господарства були розглянуті основні напрями щодо нарощування ключових валових показників. Визначено резерви підвищення показників для ячменю.

Визначальними чинниками, які впливають на обсяги валового виробництва, урожайність, собівартість та економічну ефективність є: дози внесення мінеральних та органічних добрив, тривалість періоду збирання та структура посівних площ [40].

Розглянули поетапно вплив кожного з цих факторів на виробництво рослинницької продукції. Виконали аналіз визначення взаємозв'язку врожайності та доз внесення мінеральних добрив (табл. 3.1).

Із підвищенням кількості добрив на 1 ц урожайність ячменю підвищується на 4,39 ц/га. Зростання валового збору ячменю за рахунок

збільшення доз внесення мінеральних добрив обчислимо як добуток розрахункового середнього значення врожайності та допустимого збільшення доз внесення мінеральних добрив.

Таблиця 3.1

Взаємозв'язок урожайності і доз внесення мінеральних добрив

Роки	Урожайність, ц/га (y)	Дози, ц (x)	xy	x ²	Вирівняна врожайність з $\bar{Y}_x=a_0+a_1x$
2021	17,8	1,73	30,79	2,99	18,12
2022	10,2	1,35	13,77	1,82	12,17
2023	22,0	1,89	41,58	3,57	23,86
2024	34,0	2,08	70,72	4,33	34,84

Джерело: розраховано автором

Приріст урожайності = $4,39 \times (2,08 - 1,35) = 2,21$ ц/га.

Валовий збір (з посівної площі за даними 2024 р.) = $2,21 \times 59,0 = 130,39$ ц.

Витрати на додатковий валовий збір склали 22,09 тис. грн:

- на придбання та внесення додаткової кількості мінеральних добрив: $0,24 \times 147,2 \times 159,4$ грн = 5,63 тис. грн
- на оплату праці (витрати на оплату праці в структурі собівартості 1 ц ячменю складають 52,15 грн.): $130,40 \times 52,15 = 6,8$ тис. грн.
- на транспортування додатково зібраного врожаю (в структурі собівартості 1 ц витрати з автотранспорту складають 74,07 грн.): $130,40 \times 74,07 = 9,66$ тис. грн.

Протягом досліджуваного періоду внесення органічних добрив під рослинницьку продукцію не здійснювалося, відповідно їх вплив на урожайність у розрахунку не враховувався.

Розглянули вплив на валове виробництво ячменю строків його збирання, з урахуванням можливостей проведення робіт. Для фермерського господарства вартість втрат урожаю при роботі комбайнової техніки, спричинених різними термінами збиральних робіт представлено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Вартість втрат урожаю зі збільшення термінів збирання соняшнику

Збір при дотриманні терміну збирання, ц	Збір при збільшеному термін збирання, ц	Втрати врожаю, ц	Вартість втрат врожаю, тис. грн
590,0	545,5	44,5	24,9

Джерело: розраховано автором

Надалі подовження термінів збирання з вихідної позиції є неефективним. Однак перевищення тривалості збиральних робіт дає можливість зекономити 24,9 тис. грн. Таким чином, для фермерського господарства оцінка оптимального складу комбайнового парку на основі лише жорстких нормативних термінів збирання не завжди є доцільною та практично можливою.

Узагальнили всі резерви підвищення валового виробництва ячменю та скорочення його собівартості (табл. 3.3). Додаткові резерви спричинили зростання загальних витрат на 47,0 тис. грн. Водночас, реалізація запропонованих заходів дозволить додатково виробити 174,9 ц ячменю.

Таблиця 3.3

Взаємозв'язок врожайності і доз внесення мінеральних добрив

Показник	Резерви		Разом
	підвищення доз внесення мінеральних добрив	скорочення строків збирання	
Валовий збір, ц			
фактичний	590,0	590,0	590,0
додатковий	130,4	44,5	174,9
разом	720,4	634,5	764,9
Виробничі витрати, тис. грн			
фактичний	497,8	497,8	497,8
додатковий -	22,1	24,9	47,0
разом	519,9	522,7	544,8
Собівартість 1 ц, грн			
фактичний	477,2	477,2	477,2
розрахунковий	455,8	464,5	458,7
Зниження собівартості 1 ц, грн.	21,4	12,7	18,5

Джерело: розраховано автором

На основі врахування всіх резервів було розраховано економічну ефективність запропонованих заходів, спрямованих на збільшення валового виробництва ячменю та зниження його собівартості у фермерському господарстві в перспективі (табл. 3.4).

Загальний економічний ефект від зниження собівартості 1 ц ячменю виражається в зростанні прибутку на 19,2%. При цьому рівень рентабельності зросте на 4,8 в.п., а цінова конкурентоспроможність – на 3.2 в.п.

В умовах цінової конкуренції зміцнюють своє становище на ринку ті підприємства, які виробляють товари з високою ціновою конкурентоспроможністю, під якою розуміють ступінь можливого зниження товаровиробником ціни на свій товар порівняно з ринковою ціною, за якого забезпечується беззбитковість його виробництва [14, 42].

Цінову конкурентоспроможність визначають за формулою:

$$\text{ЦК} = (\text{Ц} - \text{ПС}) : \text{Ц}, \quad (3.1)$$

де ЦК – цінова конкурентоспроможність;

Ц – ціна продажу 1 ц продукції;

ПС – повна собівартість 1 ц продукції.

Таблиця 3.4

Економічна ефективність запропонованих заходів (з корегування внесення мінеральних добрив) щодо підвищення валового виробництва ячменю та скорочення його собівартості

Показник	2024 р.	2026 р.	2026 р. до 2024 р., %
Урожайність, ц/га	34,0	36,2	106,5
Валовий збір, ц	590,0	764,9	129,5
Ціна реалізації 1 ц, грн	573,4	573,4	100,0
Собівартість 1 ц, грн.	477,2	458,7	96,1
Прибуток на 1 ц, грн:	96,2	114,7	119,2
Рівень рентабельності, %	20,2	25,0	+4,8 в.п.
Цінова конкурентоспроможність,%	16,8	20,0	+3,2 в.п.

Джерело: розраховано автором.

Аналізуючи динаміку цінової конкурентоспроможності ячменю можна зробити висновок про те, що за прогнозований період з 2024 по 2026 рр. прогнозовані показники мають тенденцію до збільшення. Очікується, що рівень рентабельності у 2026 р. збільшиться на 4,8 в.п., порівняно з 2024 р., а цінова конкурентоспроможність ячменю збільшиться на 3,2 в.п.

Останнім досліджуваним чинником була структура посівних площ фермерського господарства. Цей показник безпосередньо формує спеціалізацію та розміщення господарства, а також разом із загальною структурою земельних угідь прямо впливає на фінансовий результат діяльності.

Для більш повного розуміння особливостей використання економіко-математичної моделі було розв'язано задачу оптимізації посівних площ сільськогосподарських культур ФГ «БРАВО». Інформаційною базою для розрахунку моделі є дані щодо ресурсного потенціалу фермерського господарства в середньому за період 2022-2024 рр. Розроблено оптимізаційну модель, у якій показником, що оптимізується, є величина чистого прибутку; а витрати, які будуть слугувати обмеженнями – є витрати на оплату праці та матеріальні витрати.

Вихідними даними для складання моделі стали площі відповідних посівів:

x_1 – площа озимої пшениці, га;

x_2 – площа ячменю, га;

x_3 – площа соняшнику, га.

Система обмежень матиме вигляд:

- Використання ріллі: $18,4x_1 + 32,6x_2 + 45,9x_3 \leq 102,5$
- Використання трудових ресурсів: $0,21x_1 + 0,74x_2 + 1,12x_3 \leq 9874$
- Використання матеріальних витрат: $0,26x_1 + 0,49x_2 + 0,68x_3 \leq 1983,2$

Цільова функція моделі має вигляд: $0,01x_1 + 0,03x_2 + 0,41x_3 \rightarrow \max$

Дані з табл. 3.5 свідчать, що спостерігається суттєве зниження площі під зерновими культурами, проте зростає площа соняшнику на 19,8%, оскільки прибуток на 1 ц при вирощуванні і реалізації цієї культури є максимальним, а в поточній зовнішній ситуації це для підприємства є сприятливим фактором (крім того соняшник є ярою культурою і в сучасних умовах це є важливим фактором).

Таблиця 3.5

Структура посівних площ підприємства

Культура	Фактична (в середньому за 2022-2024 рр.)		Оптимальна		Оптимальна до фактичної, %
	га	%	га	%	
Пшениця	12,7	14,9	5,9	6,6	46,5
Ячмінь	20,4	23,9	16,9	19,8	82,8
Соняшник	52,1	61,2	62,4	73,2	119,8
Всього	85,2	100	85,2	100	100,0

Джерело: розраховано автором

Було розраховано економічний ефект і ефективність запропонованих заходів від оптимізації посівних площ. У підприємстві зміни в структурі посівних площ значно вплинуть на зміну результативних показників. Очікується, що прибуток зросте на 32,9%, відповідно й інші показники рентабельності мають тенденцію до збільшення. Рівень рентабельності зросте на 2,2 в.п., а рентабельність продажу – на 3,2 в.п. (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Економічна ефективність запропонованих заходів щодо оптимізації посівних площ ФГ «БРАВО»

Показник	2024 р.	2026 р.	2026 р. до 2024 р., %
Чистий прибуток, тис. грн	355,5	472,5	132,9
- на 1 га ріллі, тис. грн	4,2	5,6	133,3
Рівень рентабельності, %	165,9	168,1	+2,2 в.п.
Рентабельність продаж, %	89,4	92,6	+3,2 в.п.

Джерело: розраховано автором.

Варто відзначити, що розробка моделей сільськогосподарського виробництва, спрямованих на досягнення максимального обсягу продукції за мінімальних витрат фінансових та трудових ресурсів, є одним із ключових завдань під час планування діяльності агропідприємств. Від правильності прийнятих рішень у цій сфері безпосередньо залежить рівень ефективності виробництва. З урахуванням зазначених аспектів у процесі роботи підприємств, що займаються плануванням, часто постає необхідність визначення найбільш доцільного напрямку спеціалізації, раціонального поєднання галузей, оптимізації їх масштабів і ресурсного забезпечення, а також розробка ефективного виробничого плану відповідно до конкретних умов господарювання.

3.2 Мінімізація ризиків виробництва продукції рослинництва як інструмент підвищення його економічної ефективності

Світове сільське господарство перебуває під жорстким тиском через низку викликів, включаючи зміну клімату, значні цінові коливання, логістичні перешкоди та зростаючий продовольчий попит. Унаслідок цього, для агропідприємств управління ризиками набуває першочергового значення. Проблема ефективного управління ризиками є актуальною для всіх об'єктів ринкової економіки. Проте для сільськогосподарських підприємств вона набуває особливої гостроти, оскільки це робить вплив природних чинників на їхню операційну діяльність високоризикованим і менш прогнозованим.

В умовах ринкової економіки підприємства мусять постійно мати справу з невизначеністю, а отже, й ризиком. Ступінь ризику та способи його запобігання залежать від рівня цієї невизначеності. Для того, щоб знайти ефективні шляхи запобігання ризикам необхідно систематизувати ризики та причини їх появи, а також визначити відповідні інструменти для їх кількісної оцінки. Ризик-менеджмент як стратегічний інструмент дає змогу агропідприємствам не лише завчасно виявляти та запобігати можливим

негативним наслідкам, але й ефективно використовувати наявні можливості для забезпечення стабільного розвитку та зростання [4].

Для визначення джерел уникнення ризиків необхідно:

- класифікувати групи ризиків та чинники їх виникнення;
- визначити методи оцінки ризиків.

У рамках дослідження були визначені основні методи управління ризиками (рис. 3.1).

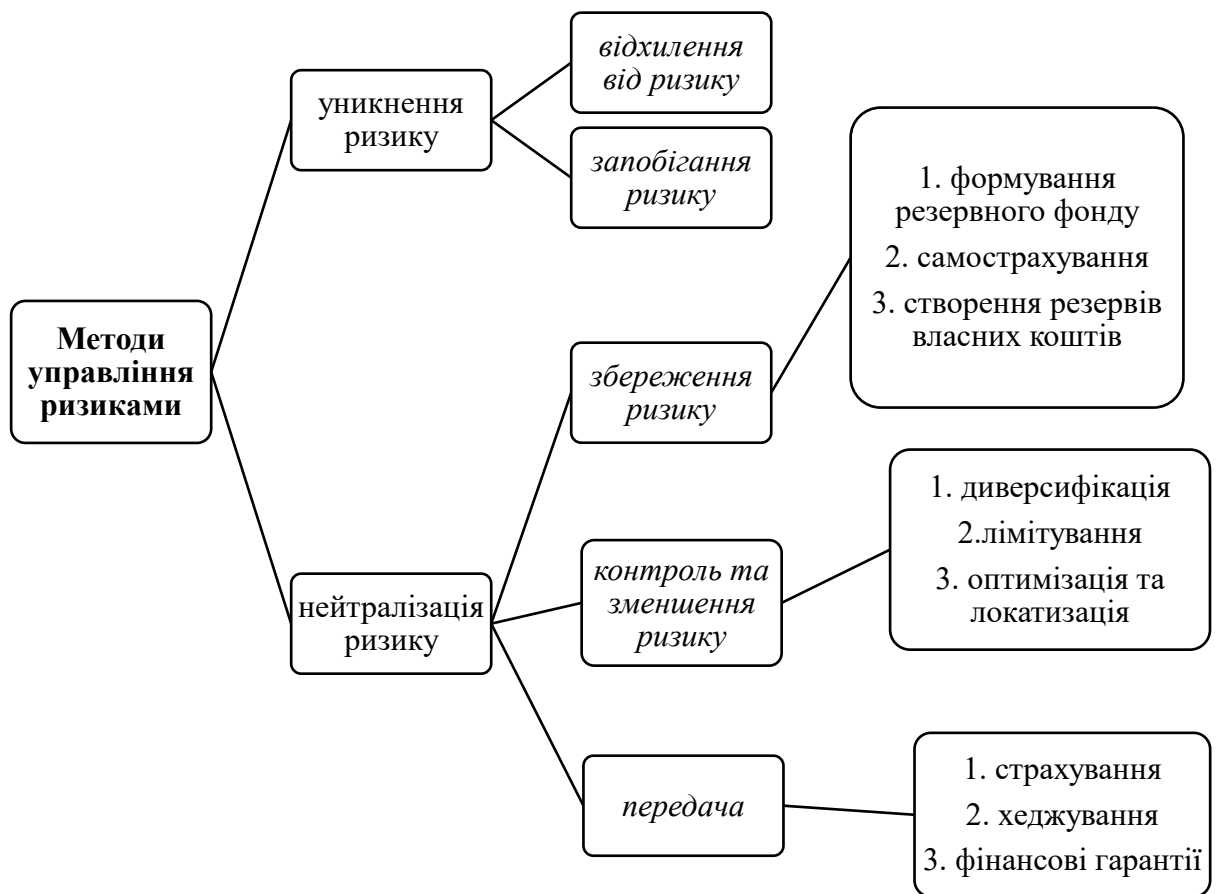

Рис. 3.1 Методи управління ризиками

Джерело: складено автором на основі: [30, 37].

Найбільш дієвими економічними підходами до мінімізації ризиків в аграрному секторі визначено [8]:

- формування резервів власних коштів;
- самострахування від ризику;
- диверсифікацію інвестиційних коштів між різними об'єктами вкладення капіталу;

- лімітування;
- розподіл ризику між учасниками проекту;
- розвиток галузей не пов'язаних між собою.

Окрім того, розроблено матрицю для пошуку рішення щодо вибору напряму оптимізації ступеня ризику аграрним підприємством (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Матриця для пошуку рішення щодо вибору напряму оптимізації ступеня ризику

Рівень збитків	Ймовірність виникнення втрат					
	Близька до 0	Низька	Невелика	Середня	Велика	Близька до 1
Незначні збитки	Прийняття ризику				Прийняття ризику чи створення резерву (запасу)	
Малі збитки	Створення резерву (запасу)					
Помірні збитки	Створення резерву		Зовнішнє страхування або/і розподіл ризику			Уникнення ризику
Середні збитки	Зовнішнє страхування чи розподіл ризику				Уникнення ризику	
Великі збитки	Зовнішнє страхування чи розподіл ризику			Уникнення ризику		
Катастрофічні збитки	Зовнішнє страхування або розподіл ризику		Уникнення ризику			

Джерело: сформовано автором на основі [4].

На підставі виконаного аналізу господарських результатів ФГ «БРАВО» розробили стратегію запобігання ризиків виробництва рослинницької продукції для наступних років, яка включає наступні позиції.

Уникнення ризиків, як один із найбільш ефективних способів запобігання, що передбачає:

- відмову від вирощування високоризикованих культур;
- застосування крапельної системи зрошення (мінімізує втрати на випаровування та сприяє точному внесенню добрив);
- оптимізацію сівозміни для покращення структури ґрунтів;
- встановлення простих датчиків вологості ґрунту для точного планування зрошення;

- агрохімічні заходи (використання препаратів на основі амінокислот, фітогормонів перед очікуваним похолоданням для підвищення стійкості рослин);
- відмову від здійснення таких господарських операцій, рівень ризику яких є дуже великим та не відповідає критеріям фінансової політики фермерського господарства;
- збільшення ліквідності активів за рахунок збільшення частки оборотних активів (це дозволить уникнути ризику неплатоспроможності);

Мінімізація ризику – здійснюється у випадку, коли неможливо повністю його уникнути за рахунок:

- проведення аналізу збитків (втрата врожаю, поломка техніки);
- скорочення переліку безпідставних форс-мажорних обставин у договорах з партнерами, відповідно це дозволить підвищити фінансову відповідальність за невиконання обов'язків.

Диверсифікація виробництва є найпростішою стратегією мінімізації ризиків для малого фермерського господарства, вона передбачає:

- вирощування кількох різних видів культур;
- використання агрометеорологічних прогнозів для прийняття рішень;
- продаж виробленої продукції кільком покупцям (роздріб, на переробку, прямі продажі);
- страхування врожаю;
- використання різних джерел фінансування.

Отже, широке застосування різних підходів запобігання та страхування ризиків в ФГ «БРАВО» дозволить не тільки мінімізувати розмір можливих збитків, а й запобігти їх виникненню при умові попередньої оцінки ризиків.

Головними факторами підвищення економічної ефективності виробництва в сучасних умовах є зниження собівартості продукції, підвищення технічного рівня виробництва. Загалом всі заходи щодо покращення рівня ефективної діяльності агропідприємств можна розділити на три основні напрямки (рис. 3.2):

Рис. 3.2 Основні напрями підвищення ефективності роботи агропідприємств

Джерело: сформовано автором на основі: [17, 36].

Отже, з огляду на економічну ситуацію, агропідприємствам необхідно застосовувати диференційовані методи управління та мінімізації ризиків, вони є необхідними для забезпечення функціонування галузі, розвиток можливий лише після вирішення стратегічних загальнодержавних проблем. Зокрема, ризики мікрорівня сільськогосподарські підприємства можуть подолати самостійно, використовуючи запропоновані підходи мінімізації ризиків виробництва рослинницької продукції.

Висновки до Розділу III

У рамках визначення перспектив розвитку виробництва продукції рослинництва були обґрунтовані резерви підвищення валового виробництва ячменю та скорочення його собівартості через визначення взаємозв'язку врожайності ячменю і доз внесення мінеральних добрив. Розрахунково доведено, що в прогнозованому короткостроковому періоді до 2026 р. додаткові резерви можуть зумовити зростання загальних витрат на 47,0 тис. грн, але водночас, реалізація запропонованих заходів дозволить додатково виробити 174,9 ц ячменю. Загальний економічний ефект виражається в зростанні прибутку на 19,2%, рівня рентабельності на 4,8 в.п., цінової конкурентоспроможності – на 3,2 в.п.

У результаті моделювання оптимізації посівних площ сільськогосподарських культур ФГ «БРАВО» в прогнозованому періоді до 2026 р., що передбачає зниження площі під зерновими культурами збільшення площ під соняшником на 19,8% (беручи до уваги те, що прибуток на 1 ц при вирощуванні і реалізації цієї культури є максимальним), визначили, що прибуток ФГ «БРАВО» за два роки зросте на 32,9%, рівень рентабельності зросте на 2,2 в.п., а рентабельність продажу – на 3,2 в.п.

Відтак, реалізація запропонованих заходів у прогнозованому періоді може сприяти підвищенню економічної ефективності виробництва продукції рослинництва у ФГ «БРАВО».

На підставі виконаного аналізу господарських результатів ФГ «БРАВО» розробили стратегію запобігання ризиків виробництва рослинницької продукції для наступних років, яка включає наступні позиції: уникнення ризиків, за рахунок відмови прийняття рішень, рівень ризику яких є дуже великим та не відповідає критеріям фінансової політики фермерського господарства, зміцнення матеріально-технічної бази, дотримання норм витрат сировини та матеріалів. Впровадження диверсифікації виробництва дозволить розподілити ризики між різними напрямками діяльності та зменшити залежність від певного сегменту виробництва продукції.

ВИСНОВКИ

У результаті написання магістерської роботи дійшли наступних висновків.

1. Дослідивши різні підходи щодо трактування поняття економічної ефективності, з'ясували, що її сутність полягає в досягненні максимального корисного результату за мінімально можливих витрат обмежених ресурсів або, іншими словами, в якомога більш раціональному використанні ресурсів із погляду суспільства чи окремого суб'єкта господарювання.

2. Галузь рослинництва відіграє визначальну роль в аграрному секторі України, що має безпосередній вплив на економіку країни в цілому та її продовольчу безпеку. Ця галузь є досить динамічною та охоплює широкий сектор проблем, пов'язаних із раціональним використанням ресурсів, зменшенням витрат і збільшенням прибутків. Рослинництво виступає основою для забезпечення населення продуктами харчування, формує кормову базу для тваринництва і постачає критично важливу сировину для переробної та легкої промисловості, а також підтримує високий експортний потенціал країни на світовому ринку зерна та олійних культур.

3. Ризики виробництва рослинницької продукції, основними з яких є природно-кліматичні, цінові, виробничі та ін., зважаючи на їх широке різноманіття, поділяють на групи за такими ознаками, як: за джерелом виникнення; за сферою діяльності; за характером наслідків; за ступенем впливу.

4. Трудові ресурси ФГ «БРАВО» представлені керівним складом і сезонними працівниками. Продуктивність праці в грошовому виразі впродовж досліджуваного періоду зростає на 54,39%. Відбулось збільшення доходу з розрахунку на 1 працівника за рахунок збільшення загального доходу фермерського господарства. Площа сільськогосподарських угідь фермерського господарства збільшилась на 20,3% (17,31 га) у 2024 р., порівняно з 2022 р. Вартість валової продукції збільшилась в розрахунку на 1 га ріллі в 2024 р. на 28,3%, порівняно з 2022 р. Розмір власного капіталу ФГ

«БРАВО» в 2024 р. в порівнянні з 2022 р., зріс у 4,6 рази (або на 1115,1 тис. грн) і склав 1429,1 тис. грн. Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції рослинництва ФГ «БРАВО» засвідчив, що вартість товарної продукції в 2024 р. у порівнянні до 2022 р. збільшилась у 8 разів. Виробничий напрямок підприємства – олійно-зерновий, рівень спеціалізації визначено, як глибокий. Аналіз виробництва зернових культур показав, що, площа посіву зернових культур скоротилася на 60%. При цьому, врожайність зернових і зернобобових культур зросла в 3,3 рази. Зокрема, врожайність ячменю озимого в 2024 р. порівняно з 2022 р. підвищилась відповідно з 15,0 ц/га до 42,6 ц/га, або у 2,8 рази. Валовий збір зернових у 2024 р., порівняно з 2022 р., зріс на 34%. Збільшився й обсяг реалізації – на 66,7% при досить невисокому рівні товарності зернових культур в 2024 р. – 38,9%.

5. Відбулося збільшення посівних площ олійних культур – у 2024 р. на 40,9% більше порівняно з 2022 р., збільшився обсяг реалізованої продукції олійних культур, зокрема насіння соняшнику, – у 13 разів, валовий збір – на 76,7%, урожайність зросла – на 25,3%. Аналіз результатів господарської діяльності фермерського господарства свідчить, що впродовж 2022-2024 рр. воно зі збиткових перейшло в розряд рентабельних. Зокрема, якщо в 2022 р. рівень збитковості підприємства становив 18,8%, то станом на 2024 р. зафіксовано рентабельність 74,3%. Виробництво всіх культур у 2022 р. було збитковим для фермерського господарства, найбільший збиток серед зернових культур підприємство отримало від вирощування ячменю – 24,32 тис. грн, загальний збиток становив – 28,56 тис. грн. Проте в 2024 р. ситуація значно покращилась, підприємство вийшло зі збитковості та отримало прибуток від основних видів продукції рослинництва у розмірі 355,46 тис. грн. Вартість валової продукції у 2024 р., в порівнянні з 2022 р., збільшилась на 54,4%.

У період 2022-2024 рр. спостерігалось зменшення показників урожайності та валового збору соняшнику на 28,47% та 23,58% відповідно, проте кількість реалізованої продукції збільшилась в 6 разів.

Аналіз економічної ефективності виробництва зернових культур на прикладі ячменю показав, що протягом 2022-2023 рр. виробництво ячменю було збитковим, рівень збитковості становив 16,5% та 4,6% відповідно, але в 2024 р. виробництво стало прибутковим, рівень рентабельності склав 20,2%. Збитковість соняшнику у 2022 р. становила 11,2%, а в 2025 р. рівень рентабельності його виробництва склав 30,1 %.

6. Факторний аналіз прибутку (збитку) від основних видів рослинницької продукції ФГ «БРАВО» свідчить, що збільшення маси прибутку від реалізації ячменю відбулося за рахунок збільшення ціни реалізації на 277,3 грн, сума прибутку збільшилась на 63,8 тис. грн. При збільшенні повної собівартості на 1 ц на 122,2 грн маса прибутку зменшилась на 58,3 тис. грн. Аналогічно зроблено аналіз по соняшнику. У 2024 р. порівняно з 2022 р. прибуток фермерського господарства збільшився на 299,63 тис. грн. За рахунок збільшення ціни реалізації прибуток збільшився на 167,91 тис. грн, за рахунок збільшення собівартості 1 ц соняшнику на 134,6 грн прибуток зменшився на 35,0 тис. грн.

Діяльність підприємства загалом у 2022 р. характеризувалася збитковістю на рівні 18,8%, а в 2024 р. зафіксовано різке зростання рентабельності до рівня 74,3%

7. Як перспективи розвитку виробництва продукції рослинництва були обґрунтовані резерви підвищення виробництва продукції рослинництва в ФГ «БРАВО», зокрема, було обґрунтовано необхідність підвищення доз внесення мінеральних добрив і скорочення строків збирання, що дозволить додатково виробити 174,9 ц ячменю. Розрахунково доведено, що в прогнозованому короткостроковому періоді до 2026 р. додаткові резерви можуть зумовити зростання загальних витрат на 47,0 тис. грн, але водночас, загальний економічний ефект виражається в зростанні прибутку на 19,2%, рівня рентабельності на 4,8 в.п., цінової конкурентоспроможності – на 3.2 в.п.

8. На підставі виконаного аналізу господарських результатів ФГ «БРАВО» розробили стратегію мінімізації ризиків виробництва

рослинницької продукції для наступних років, яка включає наступні позиції: уникнення ризиків, за рахунок відмови прийняття рішень, рівень ризику яких є дуже великим і не відповідає критеріям фінансової політики фермерського господарства, зміцнення матеріально-технічної бази, дотримання норм витрат сировини та матеріалів. Впровадження диверсифікації виробництва дозволить розподілити ризики між різними напрямками діяльності та зменшити залежність від певного сегменту виробництва продукції.

Розроблено матрицю для пошуку рішення щодо вибору напрямку оптимізації ступеня ризику аграрним підприємством. Загалом, усі заходи щодо покращення рівня ефективної діяльності агропідприємств розділили на три напрями: управління витратами та ресурсами; удосконалення виробництва; удосконалення системи управління агропідприємством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Ф.В., Васильєва В.Г. Удосконалення обліку витрат на виробництво та формування собівартості продукції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 5-9 .
2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств аграрного комплексу: підручник. К.:КНЕУ, 2015. 783 с.
3. Амосов О.Ю. Формування моделі управління ефективністю діяльності підприємств. *Проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 115-120.
4. Балдинюк В.М. Ризик-менеджмент як інструмент управління діяльності суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-39>
5. Бойко М.В. Економічна безпека малих сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Вип. 15(1). С. 181-185.
6. Березіна Л.М., Бородіна Д.С. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні. *Агросвіт*. 2023. № 21. С. 46-50.
7. Войтко О.В. Статистичний аналіз збитків врожаю та загибелі сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку. *Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*. 2016. С. 15. https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2016/dis_Voytko.pdf
8. Герасимчук Н.А., Мірзоева Т.В., Томашевська О.А. Економічні і фінансові ризики: навчальний посібник. К.: ЦП «Компринт», 2018. 366 с.
9. Голованова Г.Є. Методичні підходи до оцінювання товарної спеціалізації та ефективності управління нею в аграрних підприємствах. *Вісник ХНТУСГ імені Петра Василенка*. 2018. № 193. С. 166-175.
10. Горошанська О.О. Статистика: Практикум. Харк. держ. університет харчування та торгівлі. Харків, 2017. 133 с.
11. Довідник фермерів Tripoli. URL: <https://landing.tripoli.land>

12. Дучинська Н.І., Бондаренко Н.М., Лядова К.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва: сутність та шляхи підвищення. URL: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/duchinska.html> .
13. Економіка використання мінеральних добрив в сільському господарстві. *Пропозиція*. 2017. URL: <https://propozitsiya.com/ua/ekonomika-vykorystannya-mineralnyh-dobryv-v-silskomu-gospodarstvi>
14. Економіка підприємства. Навчальний посібник. Романченко Н.В., Кожемякіна Т.В., Пічик К.В. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ. 2019. 302 с.
15. Єгорова О.В. та ін. Оцінка підприємницького ризику в сільському господарстві. URL: <https://journals.uran.ua/tarp/article/download/146943/167060/368446>
16. Ємельянов О.Ю. Економічна ефективність господарської діяльності як чинник конкурентоспроможності підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9448>
17. Жибак М.М., Федуняк І.О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7029>
18. Жибак М.М., Христенко Г.М. Ринок зерна в Україні: цінова ситуація та проблеми розвитку в умовах війни. *Агросвіт*. 2024. № 6. С. 23-29.
19. Жмурко І. Ризики аграрному секторі та необхідність їх страхування. *Економічний дискурс*. 2017. Випуск 1. С. 44-52. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/279450>
20. Забедюк М.С. Стратегія диверсифікації як шлях підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний форум*. 2020. № 1(2). С. 87-92.
21. Кузьменко О.А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 38. С. 63-6

22. Кириченко Н.В., Алещенко Л.О. Теоретичні основи та класифікація ризиків з врахуванням особливостей функціонування підприємств аграрного сектору. 2021. URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/handle/123456789/6114>
23. Ковальова О.М. Основні шляхи підвищення. 2020. URL: <https://share.google/0oDbjfPh1nultmhnF>
24. Козлова І.М., Велика О.Ю., Козлов Н.В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 134-140.
25. Кононенко Ж.А., Дігтяр Н.С. Інтенсифікація як складова економічної ефективності використання землі. *Ефективна економіка*. 2017. №4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5535>
26. Марченко В.М., Місяйло О.В. Напрями підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2020. Випуск 2 (25). С. 246-251.
27. Мірзоєва Т.В., Томашевська О.А. Управління ризиками агровиробників в умовах трансформаційних процесів. *Економіка АПК*. 2015. № 9. С. 39-44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_9_6
28. Мірзоєва Т.В., Ушкань В.Л. Сучасний стан виробництва соняшнику в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 669-673
29. Мірошник Р., Баглай І. Проблеми ринку зернових культур в Україні та шляхи їх вирішення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-24>
30. Макалюк І., Кривда О., Лайкова А. Якісний аналіз ризиків вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-73>
31. Основи статистики і прогнозування економічних процесів: навч. посіб. О.Ю. Гусєва та ін. 2020. 183 с.
32. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua

33. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України URL: www.minagro.gov.ua

34. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>

35. Павлова Г.Є., Приходько І.П., Своднін І.М. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 15, частина 2. С. 60-63.

36. Петренко Л.А., Шевченко Р.В. Інновації в рослинництві: актуальні напрями та показники ефективності впровадження. 2019. *Агросвіт*. № 4. С.42-50.

37. Приходько І.П., Павлова Г.Є. Хеджування в нейтралізації ризиків діяльності сільськогосподарських підприємств. 2021. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/5070/1/8.pdf>

38. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV станом на 20 жовт. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>

39. Романова Т.В., Даровський Є.О. Чинники, що впливають на збільшення прибутку підприємств України в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3976>

40. Рослинництво: навч. посіб. (2 частина). Мазур В.А., Поліщук І.С., Телекало Н.В., Мордванюк М.О. В.: Видавництво ТОВ «Друк». 2020. 284 с.

41. Рогач С.М. Економічна ефективність використання фінансових ресурсів підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-4>

42. Рогач С.М., Гуцул Т.А., Ткачук В.А. та ін. Економіка і підприємництво, менеджмент. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2015. 726 с.

43. Самотоєнкова О.В., Ольвінська Ю.О. Економічна статистика: Навчальний посібник. Видання друге, перероб. та доп. Одеса : ФОП Гуляєва В.М., 2020. 276 с.

44. Степасюк Л.М., Сліма Н.М. Economics of enterprise. Tutorial. «СР «Компринт»», 2022. 413 р.

45. Стріжов О.С., Смерічевська С.В. Глобальні логістичні ризики та їх вплив на транспортні компанії. Проблеми підготовки професійних кадрів з логістики в умовах глобального конкурентного середовища: XXI МНПК 27 жовтня 2023 р. Збірник доповідей. К.: НАУ, 2023. С.428-430. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61582/>

46. Табацкова Г.В., Поточилова І.С., Ткачук А.В. Аналіз виробництва продукції рослинництва у Миколаївській області. *Агросвіт*. 2024. № 6. С. 143-148.

47. Україна: вплив війни на прибутковість сільського господарства. 2024. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/u-2024-roci-roslinnictvo-bude-bezbitkovim-a-pributkovist-tvarinnictva-znizitsa-minagropolitiki>

48. Урядовий портал. Мінагрополітики залучає міжнародну підтримку для вирішення потреб агровиробників. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minahropolityky-zaluchaie-mizhnarodnu-pidtrymku-dlia-vyrishennia-potre>

49. Федуняк І.О. Наукові засади організації і ефективного виробництва продукції рослинництва на інноваційній основі. *Економічний простір*. 2017. № 117. С. 129-139. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/526/1/Feduniak.pdf>

50. Хорошун В.В., Качуровський Д.В. Системний підхід до оцінки ефективності прийняття маркетингових рішень у сучасних умовах діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського державного університету*. 2017. № 12, Ч. 2. С. 144-148.

51. Цой Д. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарського виробництва. Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 03-04 жовтня 2024 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2024. 2 С. 62-63.

52. Череп А., Томарева-Патлахова В., Кабанова О. Формування ефективної системи управління підприємствами. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2021. № 300(6(2)). С. 280-286.

53. Шило В.П. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: навч. посібн. К.: Кондор, 2015. 240 с.

54. Юр'єв Є.Є. Ефективність, як економічна категорія. *Вісник СHT ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2016. Випуск 3(1). С. 91-93.

55. Anarbayev Y., Pentaev T., Rakhimzhanova G. Economic efficiency of using internal land management on the basis of agroindustrial enterprises. *Regional Science Policy & Practice*. 2024. № 16(3), 12674. doi: 10.1111/rsp3.12674

56. Bal-Prylypko L., Cherednichenko O., Stepasyuk L., Titenko Z. Profit as a main factor in forecasting agricultural business development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2023. 1150. 012008. 10.1088/1755-1315/1150/1/012008

57. Bayandin M., Bekmurzayeva A., Yessymkhanova Z., Bayandina G., Soltangazinov A. The economic efficiency of the introduction of resource-saving technologies in crop production in Kazakhstan. *Scientific Horizons*. 2025. № 28(8), Pp. 206-219. doi: 10.48077/scihor8.2025.206.

58. Hrosul V., Goloborodko A., Lehominova S., Kalienik K, Balatska N. Modelling balanced criteria system for business process management. 2021. *RISUS – Journal on Innovation and Sustainability*. Vol. 12, № 2. P. 139-153. URL: <https://bit.ly/44aEcHm>

ДОДАТКИ

Додаток А

Значення t-критерію Стьюдента при рівні істотності 0,05

v	0,05	v	0,05
1	12,706	16	2,1199
2	4,3027	17	2,1098
3	3,1825	18	2,1009
4	2,7764	19	2,0930
5	2,5706	20	2,0860
6	2,4469	21	2,0796
7	2,3646	22	2,0739
8	2,3060	23	2,0687
9	2,2622	24	2,0639
10	2,2281	25	2,0595
11	2,2010	26	2,0555
12	2,1788	27	2,0518
13	2,1604	28	2,0484
14	2,1448	29	2,0452
15	2,1315	30	2,0423